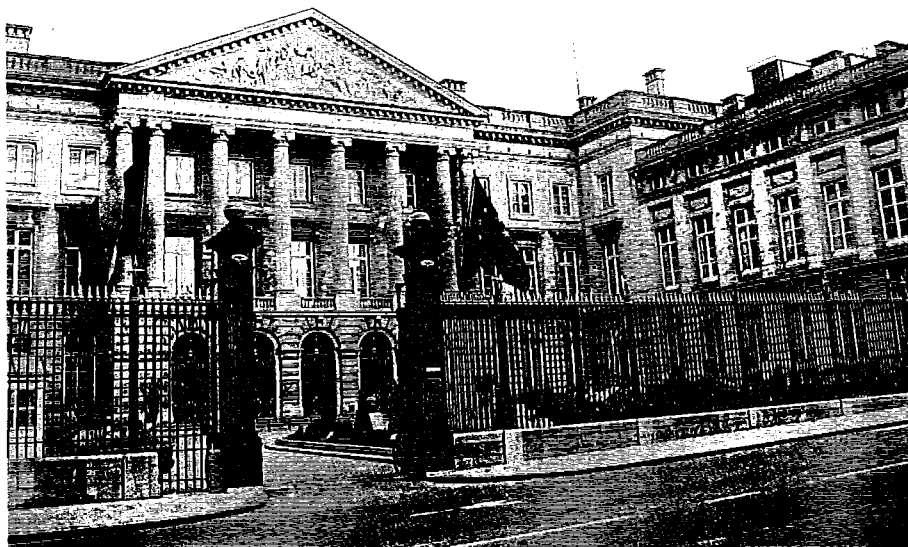

GESCHIEDENIS VAN DE BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS 1830 – 2002

ONDER DE REDACTIE VAN
EMMANUEL GERARD, ELS WITTE, ELIANE GUBIN
EN JEAN-PIERRE NANDRIN

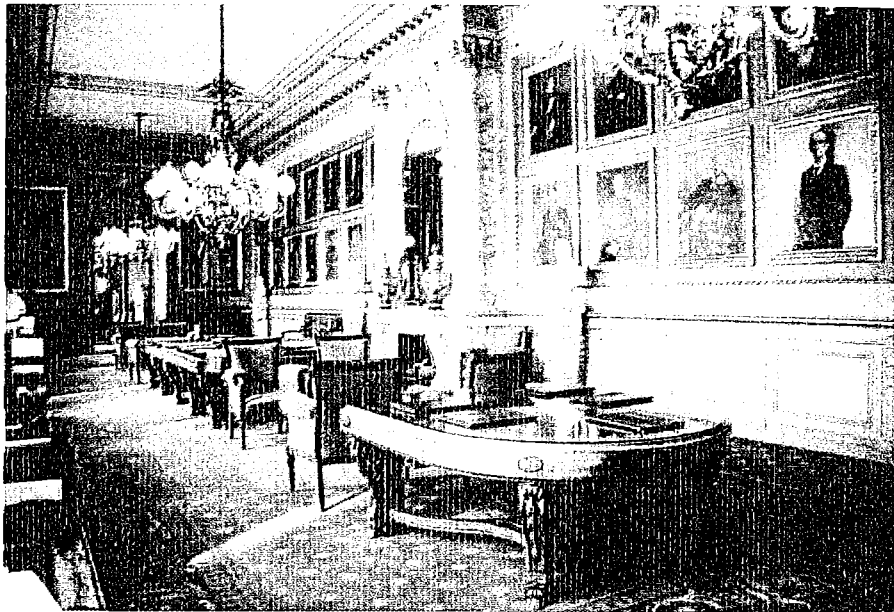
De interne werking van de Kamer

Rik Röttger, Marc Van der Hulst en Stefaan Van der Jeught¹

1. Inleiding

In tegenstelling tot de andere delen van dit boek, heeft deze bijdrage geen betrekking op de politieke werking van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, maar alleen op haar interne werking. De vraag die wij ons hebben gesteld kan als volgt worden samengevat: op welke wijze is men te werk gegaan om de politieke constructie die een parlement is, geleidelijk aan een stevige en duurzame administratieve en logistieke onderbouw te geven? En hoe is die onderbouw in de loop der tijden geëvolueerd onder invloed van de politieke en maatschappelijke context? Wellicht zullen sommigen zich afvragen of er überhaupt een duidelijk onderscheid te maken is tussen de politieke en de interne werking van de Kamer. Ongegrond is die vraag natuurlijk niet, want uit wat volgt zal blijken dat beslissingen inzake interne werking soms zijn ingegeven door politieke motieven en dat heel wat administratieve beslissingen niet politiek neutraal zijn. Eigenlijk hoeft dat ook geen verwondering te baren, al was het maar omdat die beslissingen in heel wat gevallen werden genomen door organen die (minstens ten dele) ook politieke organen van de Kamer zijn (plenaire vergadering, Bureau, Conferentie van Voorzitters).

Aangezien het criterium "overheid van wie de beslissing uitgaat", niet bruikbaar is om te bepalen wat onder "interne werking" moet worden verstaan, hebben wij verkozen om een inhoudelijk criterium te hanteren. Onder interne werking wordt voor deze bijdrage verstaan het geheel van werkmiddelen die ter beschikking staan van de Kamer in haar geheel en die haar politieke functioneren mogelijk maken: diensten, personeel, infrastructuur enz. Werkmiddelen die niet ter beschikking van de gehele Kamer staan - zoals fractiesecretariaten, universitaire medewer-

De leeszaal van de Kamer is een ruimte voor ontmoeting en lectuur. Men vindt er ook een portrettengalerij van de voorzitters.

¹ Het stuk "Wie neemt de beslissingen inzake de interne werking van de Kamer?" is van de hand van Marc Van der Hulst; Rik Röttger nam het stuk over het administratieve apparaat van de Kamer voor zijn rekening; Stefaan Van der Jeught schreef de stukken over het personeel van de Kamer en over de veiligheid van het Paleis der Natie

kers van de politieke fracties respectievelijk de kamerleden enz. -, worden dus doelbewust buiten beschouwing gelaten.

Omdat het onmogelijk is om in een bijdrage van een dertigtal bladzijden een accuraat overzicht te geven van de gehele interne werking, hebben we voor een tweeledige aanpak geopteerd. In een eerste deel stellen wij ons de vraag wie (welk orgaan) de beslissingen met betrekking tot de interne werking neemt. Die vraag kan op het eerste gezicht wellicht triviaal lijken, maar is dat allerm minst. Vooreerst omdat de organen die vandaag de dag de beslissingen inzake interne werking nemen dat niet noodzakelijk altijd (in die mate) hebben gedaan. Zo was het in de eerste decennia na 1830 gebruikelijk dat de plenaire vergadering met gesloten deuren (*en comité secret*) besliste over benoemingen, bevorderingen, onderhoudswerken, belangrijke aankopen en dergelijke. Zo ook hebben er weliswaar altijd quaestoren bestaan, maar is de ontwikkeling tot een collegiaal orgaan met autonome bevoegdheden, enerzijds, en gedelegeerde bevoegdheden, anderzijds, in de twintigste eeuw te situeren. Vervolgens omdat de bevoegdheden van bepaalde organen van de Kamer (Bureau, College van Quaestoren) eigenlijk eerst op het einde van de twintigste eeuw op een systematische en gedetailleerde wijze in het kamerreglement zijn ingeschreven. Voordien bestond er natuurlijk ook een bevoegdheidsverdeling, maar die steunde op interne nota's, parlementaire gebruiken of informele afspraken en durfde nogal eens te fluctueren naargelang de behoeften van het ogenblik: nu eens nam het Bureau een beslissing die eigenlijk het College toekwam, dan weer "knabbelde" de Conferentie van Voorzitters aan de bevoegdheden van het Bureau.

De keuze voor een organiek criterium heeft voorts het voordeel duidelijkheid te scheppen omtrent de geconsulteerde bronnen. Door de bureaubeslissingen sinds 1830 systematisch te analyseren zijn we in staat te achterhalen hoe de diensten van de Kamer de toenemende complexiteit van het parlementaire werk tussen 1830 en 2002 en de wijzigende maatschappelijke opvattingen over het parlementair systeem hebben verwerkt. Via de notulen van het Bureau krijgen we een beeld van de evolutie van de inhoudelijke eisen en het groeiende aantal taken die het administratieve apparaat van de Kamer opgelegd kreeg.

In tegenstelling tot wat het geval zou zijn bij een louter financiële doorlichting op grond van de rekeningen of de begrotingen van de Kamer, kunnen we de beslissingen in verband met de organisatie van de administratie aldus in een historische en maatschappelijke context plaatsen.

Het werken op grond van de notulen van het belangrijkste beheersorgaan, het Bureau, heeft bovendien een groot praktisch voordeel: de notulen van het Bureau zijn integraal bewaard in het archief van de Kamer (op de periode 1831 – 1841 na). Voor de eerste decennia na de onafhankelijkheid consulteerden we bovendien systematisch de notulen van de plenaire vergaderingen met gesloten deuren ("comité secret"). De notulen van het College van Quaestoren, daarentegen, hebben we slechts occasioneel geanalyseerd.

Na dit eerste, meer theoretische deel, komen in drie meer specifieke delen achtereenvolgens het administratieve apparaat, het personeel en de veiligheid aan bod. Het is opvallend hoe lang de Kamer heeft gefunctioneerd zonder een administratie die naam waardig. Decennialang bestaat de administratie voornamelijk uit de griffier en twee klerken, die in de loop der jaren mondjesmaat hulp kregen van ondergeschikt administratief personeel. Dat beperkte kader blijkt te volstaan, onder meer omdat de volksvertegenwoordigers hun verslagen nog zelf schrijven, omdat alles eentalig in het Frans verloopt en omdat de stenografen, die de aanzienlijke verslaggeving verzorgen, onder de Moniteur Belge ressorteren. Eerst tegen het einde van de negentiende eeuw gaat de administratie sterk uitbreiden, niet zozeer om tegemoet te komen aan een grotere workload, maar veeleer omdat men sneller wil gaan werken en gebruik wil maken van een aantal technologische innovaties. Het beperkte personeelskader van de "Service flamand" staat dan ook in schril contrast met de massale aanwervingen van technisch en onderhoudspersoneel. Het organigram van de diensten ten tijde van de Eerste Wereldoorlog zal, middels enkele kleine wijzigingen, stand houden tot ver na de Tweede Wereldoorlog. Eerst dan zullen de diverse afdelingen van de griffie zich onder druk van de groeiende vraag naar inhoudelijke ondersteuning ontwikkelen tot autonome diensten. Tekenend voor die zeer soepele, maar wellicht niet altijd even rationele ontwikkeling van het administratieve apparaat, is het feit dat men eerst in 1987 een echt organogram vaststelt. Niet zozeer omdat men de behoefte aanvoelde, maar veeleer omdat een extern consultancy bureau daar om had verzocht.

In deel drie wordt nader ingegaan op het "profiel" van het personeel van de Kamer. Doorheen de geschiedenis van de Kamer is het immers een constante dat aan het personeel zeer hoge eisen worden gesteld met name op het vlak van de beschikbaarheid (nachtelijke zittingen, marathonvergaderingen, enz.) en van de deontologie (onpartijdigheid, gedrag in overeenstemming met de waardigheid van de instelling enz.). Beide principes worden geïncarneerd in de persoon van de griffier en het leek ons bijgevolg de moeite waard om in dit deel aan de hand van enkele anekdotes uit voornamelijk de Tweede Wereldoorlog te illustreren hoe ver de beschikbaarheid van het personeel in het algemeen, en van de griffier in het bijzonder, wel kon gaan.

Eerst veel recenter wordt er naast de beschikbaarheid en de onpartijdigheid een derde eis gesteld met name die van de tweetaligheid.

In een vierde en laatste deel, ten slotte, gaan we nader in op een voor de goede werking van de Kamer op het eerste gezicht iets minder evidente voorwaarde, met name de garantie om ongestoord, in alle veiligheid en zonder druk van buitenaf te kunnen werken. Gedurende de hele negentiende eeuw bekommert de Kamer zich nauwelijks om haar veiligheid. De door de Stad Brussel ingestelde "neutrale zone" en een bescheiden, niet-permanent militair detachement blijkt ruimschoots te volstaan. In de woelige dertiger jaren doen zich echter steeds vaker incidenten voor die meestal te wijten zijn aan de parlementsleden zelf. Na de Tweede Wereldoorlog komt de nadruk dan weer te liggen op de bescherming tegen gevaren van buitenaf: al dan

niet ludieke acties in de jaren zestig en zeventig, de terroristische dreiging vanaf de jaren tachtig.

2. Wie neemt de beslissingen inzake de interne werking van de Kamer?

Reglementaire grondslag van de bevoegdheden van het Bureau

Het reglement van de Kamer heeft altijd op vrij gedetailleerde wijze de bevoegdheden omschreven van de onderscheiden categorieën van leden van het Bureau, met name de voorzitter, de ondervoorzitters en de secretarissen. De meeste van die in het reglement opgesomde bevoegdheden betreffen (en betroffen) evenwel de politieke werking van de Kamer en vallen bijgevolg buiten het bestek van dit artikel. Over de bevoegdheden van het Bureau inzake de interne werking van de Kamer, was er tot 1994 in het kamerreglement niet veel te vinden. De enige bepaling was een artikel dat van 1831 tot 1994 bestond en dat bepaalde dat het personeel van de Kamer, bij volstrekte meerderheid, werd benoemd en afgezet door de voorzitter, de ondervoorzitters, de secretarissen en de quaestoren². Dat bevreemdt des te meer daar de bevoegdheden van de quaestoren van bij het begin wel duidelijk waren afgebakend in het kamerreglement. Dat bepaalde immers dat de quaestoren bevoegd waren voor het nemen van alle maatregelen betreffende het materieel, het ceremonieel en de uitgaven van de Kamer en dat ze met de quaestoren van de Senaat overleg pleegden over de maatregelen met betrekking tot het onderhoud van het parlamentsgebouw en over alle andere maatregelen die voor beide Kamers van belang waren. Daarnaast bepaalde het reglement dat de quaestoren de boeken en documenten aankochten, voor de bibliotheek en - vanaf 1935 - dat de quaestoren de ontwerpbegroting van de Kamer voorlegden aan de Commissie voor de Comptabiliteit.

Had het Bureau dan echt zo weinig bevoegdheden inzake de interne werking van de Kamer?

Zeker niet. Men kan rustig stellen dat het Bureau sinds 1831 altijd het echte machtscentrum is geweest inzake de interne werking van de Kamer. Het feit dat men het nodig vond om de bevoegdheden van de quaestoren zo duidelijk te omschrijven, terwijl men die behoefte niet aanvoelde voor het Bureau, bevestigt dat alleen maar. Inzake interne werking was het Bureau in feite bevoegd voor alle aangelegenheden die niet uitdrukkelijk waren toegewezen aan de quaestoren. De overgrote meerder-

heid van de beslissingen van het Bureau betrof overigens de interne werking van de Kamer, aangezien de politieke werking - veel meer dan momenteel het geval is -, in de plenaire vergadering werd geregeld. Uit een kleine analyse van de notulen van het Bureau over de periode 1831 - 1877 kunnen een aantal interessante gegevens worden afgeleid. Van de 164 opgetekende beslissingen betroffen slechts een tiental het "politieke" beheer van de Kamer³. Van de resterende 154 beslissingen inzake het beheer en de interne werking van de Kamer, hadden er 103 betrekking op het personeel, 16 op de gebouwen, 14 op de organisatie van de diensten, 11 op de parlementaire stukken, 5 op leveringen (waaronder 2 bestellingen van kunstwerken) en waren er een vijftal als "varia" te kenmerken.

Niet zelden ging het om echte detailkwesties (het inbinden van parlementaire stukken, de verlichting van een vergaderzaal, diverse beslissingen inzake personeel...), die vandaag de dag ongetwijfeld veeleer door het College van Quaestoren zouden worden genomen.

Een en ander betekent echter niet dat de macht van het Bureau tussen 1831 en vandaag altijd even groot is geweest. Zo heeft de plenaire vergadering in de eerste decennia van onze parlementaire geschiedenis geregeld beheersbeslissingen genomen met gesloten deuren (*en comité secret*). Op andere momenten durfden de quaestoren hun bevoegdheden al eens wat ruimer interpreteren, met als gevolg wrijvingen met het Bureau. Bovendien is sinds de jaren tachtig de rol van de Conferentie van Voorzitters zo belangrijk geworden, dat zulks onvermijdelijk enigszins ten koste gaat van het Bureau.

De plenaire vergadering als beheersorgaan

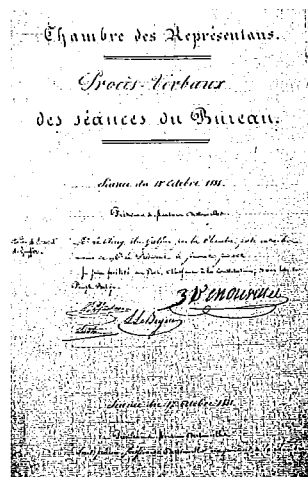
Vandaag de dag vergadert de plenaire vergadering van de Kamer slechts zeer uitzonderlijk met gesloten deuren⁴. In de negentiende eeuw komen dergelijke vergaderingen *en comité secret* echter vrij vaak voor, onder meer bij de bespreking van politiek of militair gevoelige onderwerpen zoals het verdrag van Londen, het handels- en zeevaartverdrag, de navigatie op de Maas, de oprichting en de werking van parlementaire onderzoekscommissies, de kredieten van het departement van Oorlog, de

² Het bewuste artikel werd opgeheven op 22 december 1994, omdat de bevoegdheid van het Bureau om het personeel te benoemen bij diezelfde reglementswijziging werd ingeschreven in het nieuwe art. 8bis van het Reglement (PDK, 1993-94, nr. 1500/4).

³ Wij vermelden bij wijze van voorbeeld: verzending van een verzoekschrift, oprichting van een onderzoekscommissie, oprichting van de "Commission du duel", aanwezigheid van ministers in de vergadering, onderzoek naar het verloop van verkiezingen, voorlopige kredieten, verslagen van de afdelingen en een aantal beslissingen met betrekking tot het statuut van de leden (vergoeding, anciënniteit, begrafenis...).

⁴ Nagenoeg alle recente voorbeelden van vergaderingen met gesloten deuren betreffen de inbeschuldigingstelling van ministers.

Het Bureau van de Kamer is het beheersorgaan bij uitspek. Het neemt alle beslissingen voor de regeling van de parlementaire werkzaamheden en staat tegelijk in voor eindbeslissingen m.b.t. de materiële uitrusting en personeel.

De foto toont een van de meest voorname beslissingen van het Bureau; nl. de aanstelling van een nieuwe griffier.

Registre des Procès-Verbaux des Séances du Bureau

Séance du jeudi 3 juin 1920.

La séance s'est ouverte à 11 heures 30 minutes.
Sont présents: M. M. Brunel, Président,
C. B. Van, Vice-Président,
P. M. Van, Secrétaire,
M. M. Van, Secrétaire,
M. M. Van, Secrétaire.

Indemnité parlementaire.
Cinquante: Les députés de l'opposition ont été
présentés pour leur signature que, s'étant présentés au Bureau de la
Chambre, il leur a été communiqué que l'indemnité parlementaire
pour le mois de juin, ne pouvait être payée. La Chambre ne s'étant
pas encore prononcée sur la révision de l'article 52 de la Constitution.
Dans ces conditions il exposant la difficulté que leur créait cette
situation qui, pour certains d'entre eux, équivalait à la perte
imprévisible de leur mandat.
Etant donné que la Commission des Aff. s'est prononcée
en faveur d'une augmentation de l'indemnité parlementaire et
que la Chambre a fixé au 10 juin la discussion sur la révision
de deux articles de la Constitution, entre autres de l'article 52,
le Bureau décide à l'unanimité de continuer à verser l'indemnité

personeel, inzake een betere ventilatie resp. verlichting van de plenaire vergaderzaal en inzake het meubilair van diezelfde zaal, inzake een uitbreiding van de lokalen en inzake de vernietiging van nutteloze archiefstukken of de aanschaf van metalen pennen. Soms beperkte de plenaire vergadering zich echter niet tot het doen van aanbevelingen, maar nam ze de beslissing onmiddellijk zelf. Dat was onder meer het geval voor het gebruik van het Nederlands in de correspondentie van de Kamer en voor de wervingsstop die op 3 december 1885 werd afgekondigd⁶.

In de negentiende eeuw gebeurde het bovendien geregeld dat de plenaire vergadering beslissingen nam inzake het beheer en de interne werking van de Kamer, die volledig losstonden van de jaarlijkse bespreking van de kamerbegroting⁷. Blijkbaar nam niemand er toen aanstoot aan dat de plenaire vergadering – al bij al toch het hoogste orgaan van de Kamer – zich af en toe in de plaats stelde van het Bureau of de quaestoren. Zo keurde de Kamer bijvoorbeeld na enige discussie een voorstel van de quaestoren goed inzake de ingebruikneming van lokalen die beschikbaar waren geworden door de bouw van een vergaderzaal van de Senaat⁸ en keurde ze een voorstel van de quaestoren goed om aan de stenografen een bijzondere vergoeding toe te kennen voor buitengewone prestaties. Zo ook nam ze in 1860 een beslissing met betrekking tot de portretten van de voorzitters; de kunstenaar zou in onderling overleg tussen de quaestoren en de minister van Binnenlandse Zaken worden aangewezen, de kosten zouden door de Kamer en de regering worden gedeeld. Ook het reglement van de Stenografie werd “autonoom” door de Kamer vastgesteld. Kortom: wanneer de plenaire vergadering met gesloten deuren vergaderde, over aangelegenheden die de interne werking van de Kamer betroffen, substitueerde zij zich in de negentiende eeuw geregeld aan het Bureau,

Bevoegdheidsconflicten tussen het Bureau en de quaestoren

Wij vonden in het archief van de Kamer geen notulen van beslissingen van het College van Quaestoren die dateren van voor 1920⁹. Dat wil nochtans niet zeggen dat de quaestoren geen eigen dossiers beheerden. Het tegendeel is veeleer waar, want vanaf het laatste kwart van de negentiende eeuw zijn er in het archief van de Kamer gere-

⁶ Bijvoorbeeld naar aanleiding van de benoeming, door het Bureau, van een redacteur bij de dienst CRA die volgens sommige leden niet de juiste politieke kleur had (AKV, Griffie, notulen comité secret, 23 december 1904) of een niet door iedereen gesmaakte beslissing van de quaestoren om het schenken van alcohol in het parlementaire restaurant te verbieden (AKV, Griffie, notulen comité secret, 3 maart 1927). Verder steunt deze paragraaf op de respectievelijke notulen van 25 februari 1854, 12 maart 1858, 19 januari 1859, 4 mei 1860, 13 januari 1864, 21 november 1865, 21 november 1871 en 18 december 1878.

⁷ Op 22 december 1880 besliste de Kamer dat die zou gebeuren in het Nederlands naar de Nederlandstaligen.

⁸ Er zijn weliswaar ook voorbeelden te vinden in de twintigste eeuw, maar die waren vrij uitzonderlijk: bv. de beslissing om niet langer centalige *tirés-à-part* van parlementaire stukken te drukken (AKV, Griffie, notulen comité secret, 21 december 1933).

⁹ AKV, Griffie, notulen comité secret, 16 maart 1850. Vervolgens: *Ibidem*, 26 augustus 1851 en 14 februari 1857, 4 mei 1860 en 18 januari 1865.

¹⁰ De eerste notulen die wij hebben gevonden, dateren van 29 januari 1920. Wellicht zijn er ook voor 1920 notulen opgesteld die verloren zijn gegaan.

geld sporen te vinden van al dan niet ernstige wrijvingen tussen het Bureau en de quaestoren, bij de uitoefening van hun respectieve bevoegdheden. Het eerste ernstige "bevoegdheidsconflict" deed zich voor in 1888. In 1887 waren er belangrijke werken uitgevoerd in de lokalen van de Kamer. Het ging daarbij vooral om het verven van de zaal van de plenaire vergadering en om het plaatsen van een nieuwe verwarmingsinstallatie. Bovendien hadden de quaestoren een schilderij gekocht voor de rookzaal. Op grond van het beschikbare archief is het onmogelijk na te gaan of er misbruiken waren geconstateerd dan wel of het uitgevoerde werk niet naar ieders smaak was; maar zeker is dat de plenaire vergadering op 30 november 1887 met gesloten deuren vergaderde en dat volksvertegenwoordigers Carlier en d'Andrimont een aantal opmerkingen maakten over die uitgaven. Laatstgenoemde beklagde zich er vooral over dat de kamervoorzitter systematisch buiten een aantal beslissingen inzake de aanschaf van schilderijen en inzake de lokalen werd gehouden. Gewezen voorzitter Guillery sloot zich daarbij aan en eiste dat geen veranderingen meer zouden worden aangebracht aan de lokalen en geen aankopen meer zouden worden gedaan, zonder de toestemming van het Bureau. Zelfs minister van Financiën Beernaert mengde zich in de discussie: hij vroeg dat het Bureau een onderzoek zou voeren naar de betwiste werkzaamheden¹⁰.

Samen met de commissie voor het reglement, waarbij een voorstel aanhangig was van Guillery dat ertoe strekte de bevoegdheden van de quaestoren te beperken, onderzocht het Bureau het dossier. Het verslag van Pirmez bevat interessante gegevens over de verhouding tussen de bevoegdheden van het Bureau respectievelijk de quaestoren¹¹. De fundamentele kritiek op de quaestoren, was dat ze binnen het raam van hun bevoegdheden¹² (materieel, ceremonieel en uitgaven) een onbeperkte macht hadden en aan niemand verantwoording verschuldigd waren (zelfs niet aan de voorzitter of aan de Commissie voor de Comptabiliteit¹³). Daarom stelde een lid voor, binnen de bevoegdheden van de quaestoren een onderscheid te maken tussen twee categorieën van akten: "l'une comprendrait les dépenses d'administration courante, l'autre les actes ayant un caractère exceptionnel comme les acquisitions d'oeuvres d'art, les changements aux locaux du palais, l'établissement de services nouveaux. Les questeurs conserveraient leur pouvoir discrétionnaire quant à la première catégorie; ils devraient consulter le bureau à l'égard des actes appartenant à la seconde. On aurait ainsi une organisation analogue à celle que la pratique a reconnu la meilleure

¹⁰ AKV, Griffie, notulen comité secret, 30 november 1887.

¹¹ PDK, 1887-1888, nr. 148: verslag Pirmez.

¹² Het toenmalige art. 80 luidde als volgt: "Les questeurs sont chargés de toutes les mesures relatives au matériel, au cérémonial et aux dépenses de la Chambre".

¹³ Deze commissie is belast met de controle op de boekhouding van de Kamer; ze verifieert en vereffent alle rekeningen; ze stelt op voorstel van de quaestoren de begroting van de Kamer vast en legt ze haar ter goedkeuring voor.

dans le fonctionnement des sociétés, où les directeurs peuvent faire les actes de gestion journalière, et où les conseils d'administration interviennent quand il s'agit d'actes plus importants". De quaestoren verzetten zich heftig tegen dit voorstel, niet alleen omdat ze het er ten gronde mee oneens waren, maar vooral omdat de aanvaarding ervan een blaam zou zijn geweest en de indruk dreigde te wekken dat hen in het bovengenoemde concrete dossier iets kon worden verweten. Diverse leden van de commissie voor het reglement hadden begrip voor die redenering en zo kwam er een compromis uit de bus: het voorstel werd verworpen, maar de quaestoren engageerden zich ertoe dat ze zich voortaan zouden gedragen als ware het aangenomen¹⁴.

Vanaf 1888 lijken de verhoudingen tussen de quaestoren enerzijds en het Bureau anderzijds – althans in theorie – dus duidelijk: de verhouding van de quaestoren tot het Bureau is dezelfde als die van de directeurs of afgevaardigd bestuurders van een onderneming tot de raad van bestuur. Ze hebben een discretionaire bevoegdheid voor alle handelingen van dagelijks beheer, maar zodra een zaak het dagelijks beheer te buiten gaat moet ze worden voorgelegd aan het Bureau. Een en ander belette het Bureau echter niet om steeds meer van zijn bevoegdheden te delegeren aan de quaestoren. Zo besliste het Bureau op 10 mei 1882 de quaestoren ermee te belasten om verslag uit te brengen over alle verzoeken uitgaand van personeelsleden of andere vraagstellers¹⁵. Op 17 december 1896 besliste het Bureau in het kader van een bespreking van het stelsel van het "vrij verkeer" dat eventuele geschillen tussen de quaestuur en de volksvertegenwoordigers betreffende het vrij verkeer door het Bureau zouden worden beslecht, behalve in de periode tussen twee zittingen (dan kon de quaestuur alleen beslissen)¹⁶. Op 8 februari 1905 besliste het Bureau om aan de quaestoren de bevoegdheid te delegeren om – op voorstel van de griffier – te beslissen over het toekennen van de reglementaire loonsverhogingen aan personeelsleden¹⁷. Laatstgenoemd principe werd door het Bureau bevestigd op 17 november 1936, samen met de traditie dat de quaestoren het lagere personeel mochten benoemen¹⁸. Een interne nota die – zoals wel vaker gebeurt – blijkbaar jarenlang werd "gerecycleerd"¹⁹ vat zeer goed de naoorlogse status quo samen: het Bureau heeft de residuai-

¹⁴ PDK, 1887-1888, nr. 148, p. 19; zie ook AKV, Griffie, AKV, Griffie, AKV, Griffie, notulen Bureau, 27 maart 1888.

¹⁵ "Afin d'échapper aux obsessions des Membres du personnel et des autres solliciteurs, les Membres du Bureau conviennent entre eux qu'ils remettront à MM. Les Questeurs, qui en feront rapport au Bureau, toutes les demandes qui leur parviendront." (AKV, Griffie, notulen Bureau, 10 mei 1882)

¹⁶ AKV, Griffie, notulen Bureau, 17 december 1896.

¹⁷ "Il s'agit en l'occurrence du passage au traitement médium ou au traitement maximum (...)" (AKV, Griffie, notulen Bureau, 8 februari 1905).

¹⁸ "(...) hommes de peine, boute-feu, nettoyeuses, hommes de service, commissionnaires et assimilés, désignés actuellement sous l'appellation "huissiers de 3e classe" et assimilé" (AKV, Griffie, notulen Bureau, 17 november 1936).

¹⁹ Wij vonden van deze nota diverse versies zonder datum noch auteur, wat binnen de administratie van de Kamer destijds heel gebruikelijk was. De gedateerde versies dragen als datum 5 mei 1977 respectievelijk 27 januari 1982. Minstens één ongedateerde versie is echter heel wat ouder. Op grond van de geciteerde artikelnummers moet ze tussen 1935 en 1962 zijn geschreven.

re bevoegdheid, de bevoegdheden van de quaestoren worden in detail opgesomd. Volgens die nota moeten de quaestoren: ervoor zorgen dat de goede werking van de Kamer niet wordt belemmerd door materiële besommingen, het personeel benoemen en afzetten, alle maatregelen nemen met betrekking tot het materieel, het ceremonieel en de uitgaven van de Kamer, (samen met de quaestoren van de Senaat) de nodige maatregelen nemen voor het onderhoud van het Paleis der Natie en voor de aangelegenheden die beide assemblees aanbelangen en (onder het toezicht van de Commissie voor de Comptabiliteit) de ontwerpbegroting van de Kamer opstellen. De nota bepaalt uitdrukkelijk dat de quaestoren in alle andere aangelegenheden geen andere bevoegdheden hebben dan die welke hen specifiek zijn gedelegeerd door de Kamer, het Bureau of de voorzitter. Ze somt vervolgens enkele van die bevoegdheden op: (in overleg met de voorzitter) de nodige interne en externe veiligheidsmaatregelen nemen, controle uitoefenen op de administratieve diensten van de quaestuur, instaan voor de uitvoering en de toepassing van de beslissingen van het Bureau inzake vrij verkeer, parlementaire vergoeding, portvrijdom enz., de nieuwe parlementsleden "installeren" (plaats in de zaal, parlementaire medaille, verdeling van de zitplaatsen onder de fracties enz.), vergelijkende aanwervingsexamens organiseren, het "lager personeel" benoemen, de bezoeken aan het Paleis der Natie organiseren, de reglementaire loonsverhogingen toestaan enz. Op een paar details na mag men stellen dat deze bevoegdheidsverdeling tussen de quaestoren en het Bureau ook nu nog geldt²⁰.

Bureau en Conferentie van Voorzitters

De Conferentie van Voorzitters werd ingesteld in 1962 en verving het op 5 december 1935 opgerichte Comité voor het Parlementair Werk. Laatstgenoemd comité bestond uit de voorzitter, de ondervoorzitters, zes leden die representatief waren voor de politieke samenstelling van de Kamer en de gewezen kamervoorzitters die nog deel uitmaakten van de assemblee. Het had tot taak de werkzaamheden van de Kamer te regelen, maar werd zelden bijengeroepen. In feite was het tot 1962 de voorzitter die de agenda voorstelde, wat vaak tot lang aanslepende debatten in plenaire vergadering leidde. Qua samenstelling verschilt de Conferentie van Voorzitters enigszins van het Comité voor het Parlementair Werk: ze bestaat uit de voorzitter en de ondervoorzitters van de Kamer, de gewezen voorzitters van de Kamer, evenals de voorzitter en

één lid van iedere fractie. Het doel van de Conferentie is echter *grosso modo* hetzelfde als dat van het Comité: de agenda vaststellen en de spreektijd bepalen, en debatten daarover in plenum vermijden²¹. Het was dus zeker niet de bedoeling dat zij zich zou inlaten met de "interne werking" van de Kamer zoals die in deze bijdrage wordt onderzocht. Nochtans worden sinds de jaren tachtig in de Conferentie steeds vaker punten besproken die niets meer van doen hebben met de agenda, of zelfs niet met de politieke werking van de Kamer in de ruime zin. Sommige van die aangelegenheden kunnen wel degelijk onder "interne werking" worden gerangschikt. De voornaamste verklaring van die sluipende uitbreiding van de bevoegdheden van de Conferentie van Voorzitters, voornamelijk ten koste van die van het Bureau, is wellicht dat de Conferentie sinds het einde van de jaren tachtig haast elke week vergadert, terwijl het Bureau zeer onregelmatig bijeenkomt: 1 keer in 1985, 3 keer in 1994, 4 keer in 1986 en 1987, 5 keer in 1988, 6 keer in 1990, 1992 en 1993, 8 keer in 1991 en 9 keer in 1989. Om dat te laag geachte vergaderritme wat op te drijven werd in 1994 uitdrukkelijk in het reglement ingeschreven dat het Bureau in principe maandelijks vergadert²². Dat had in de praktijk echter geen impact: alleen in 1995 werd wat vaker vergaderd (8 keer), later viel men terug op het vroegere ritme: 2 keer in 1999, 3 keer in 1996 en 2000, 4 keer in 1998, 6 keer in 2001. Een en ander maakt het allicht bijzonder aantrekkelijk om zaken die snel en soepel moeten worden geregeld, en waarvoor men vermoedt dat er een consensus kan worden bereikt²³, op de agenda van de Conferentie van Voorzitters te plaatsen in plaats van op die van het Bureau.

Tot het einde van de jaren tachtig is het nog vrij uitzonderlijk dat de Conferentie zich mengt in "beheersaangelegenheden". Meestal gebeurt dat naar aanleiding van een rondvraag en kan men moeilijk stellen dat de Conferentie ten gronde beslist. Het gaat veeleer om aanbevelingen gedaan aan het College van Quaestoren²⁴ of aan het Bureau²⁵. Naarmate het vergaderritme van de Conferentie toeneemt, gaat de Conferentie ook steeds vaker echt beslissen. Meestal gaat het dan om de vraag om zalen

²⁰ In de versie 1982 van voornoemde administratieve nota staat bijvoorbeeld uitdrukkelijk dat de quaestoren niet de leiding hebben van de diensten (ook niet de quaesturdiensten). "Dat prerogatief komt toe aan de griffier, die ze uitoefent uit naam van het Bureau".

²¹ De taak van de Conferentie werd als volgt omschreven: "De bevoegdheid van de Conferentie van Voorzitters omvat: 1° de vaststelling van de agenda; 3° het toezicht op de interpellaties; 4° de raadpleging van de Raad van State; 5° de vaststelling van de tijd die mag worden besteed aan een beraadslaging en van de globale spreektijd die moet worden toegekend aan elke fractie, behoudens verzet van één vijfde van de leden van de Kamer" (PDK, 1961-1962, nr. 263/1, blz. 10). In de loop van de jaren werden de bevoegdheden van de Conferentie nog meermaals uitgebreid.

²² Art. 8bis, nr. 4, Rgt bepaalt dat het Bureau "behalve in spoedeisende gevallen (...) de laatste week van elke maand (vergadert), de vakantiemaanden uitgezonderd."

²³ In de Conferentie van Voorzitters wordt immers – op enige uitzonderingen na – niet gestemd, maar beslist men bij consensus.

²⁴ Zo vroeg de Conferentie bijvoorbeeld aan het College om terug te komen op een beslissing in verband met het schenken van bepaalde dranken in de koffiekamer (AKV, Griffie, notulen Conferentie van Voorzitters, 22 mei 1986).

²⁵ Op 8 oktober 1987 besliste de Conferentie dat het Bureau zonder verwijl een vergadering moest wijden aan het statuut van de universitaire medewerkers en eiste zij dat het Bureau op zijn volgende vergadering een aantal klachten over de kwaliteit van het parlementair restaurant zou bespreken.

In 2002 betrokken de Quaeastuurdiensten een totaal vernieuwd gebouw aan de Hertogstraat tegenover het Paleis der Natie. Dit vormt mede het bewijs dat het parlementaire werk ingebed wordt in een steeds groter ondersteunend kader.

van het parlement te mogen gebruiken voor het organiseren van seminars²⁶, om de deelname aan bepaalde happenings²⁷ of om het betalen van bijdragen aan internationale instellingen²⁸. Begin de jaren negentig was die tendens al duidelijk merkbaar, vandaag de dag is ze nog sterker. In tegenstelling tot wat het geval was bij de occasionele bevoegdheidsuitbreidingen van het College van Quaestoren ten koste van het Bureau (supra), is er nooit veel bezwaar gerezen tegen het feit dat de Conferentie

²⁶ Bijvoorbeeld: instemming met het verzoek van een vzw om in het parlement een seminarie te mogen houden gewijd aan Europese aangelegenheden (AKV, Griffie, notulen AKV, Griffie, notulen Conferentie van Voorzitters, 29 januari 1992); weigering van het verzoek om de congreszaal in het Huis van de Parlementsleden te mogen huren (AKV, Griffie, notulen Conferentie van Voorzitters, 6 mei 1992)

²⁷ Bijvoorbeeld: beslissing van de AKV, Griffie, notulen Conferentie van Voorzitters tot deelname aan de organisatie van een rondreizende tentoonstelling, conform de modaliteiten die door het Bureau, op voorstel van het College van Quaestoren, dienen te worden vastgesteld (AKV, Griffie, notulen Conferentie van Voorzitters, 28 oktober 1992)

²⁸ Bijvoorbeeld: instemming van de Conferentie met de betaling van de jaarlijkse Belgische bijdrage aan het Internationaal Instituut voor de Democratie (AKV, Griffie, notulen Conferentie van Voorzitters, 21 mei 1992)

occasioneel bevoegdheden van het Bureau uitoefende. Dat heeft wellicht veel te maken met het feit dat de samenstelling van beide organen sinds 1977 niet meer zo heel sterk verschilt: de fractievoorzitters hebben immers in beide organen zitting en heel wat bureauleden wonen als tweede lid van hun fractie de vergaderingen van de Conferentie bij.

De uitbreiding van het Bureau tot de fractievoorzitters

In 1977 krijgen ook de fractievoorzitters zitting in het Bureau. Zij worden gelijkgesteld met de ondervoorzitters van de Kamer, behalve wat de specifieke taken betreft omschreven in de toenmalige artikelen 6 (voorzitterschap van de Kamer), 8 (duur van het mandaat), 12 (voorzitterschap van de commissies) en 90 (benoeming van het personeel)²⁹. De reglementswijziging van 1977 had voornamelijk tot doel de fractievoorzitters te betrekken bij het politieke beheer van de Kamer, niet bij de interne werking. In het verslag staat uitdrukkelijk te lezen dat “het administratieve beheer toevertrouwd blijft aan het Bureau zoals het thans is samengesteld, terwijl de fractievoorzitters betrokken zullen worden bij het politieke beheer van de Kamer, wat dus betekent dat zij zich niet bemoeien met de individuele benoeming van de personeelsleden, doch wel geraadpleegd zullen worden voor belangrijke politieke opties in verband met de algemene structuur en de werking van de Kamer, echter zonder medebeslissende stem”³⁰. Concreet betekent dat dus, dat er vanaf 1977 naast het “beperkte” vaste bureau (voorzitter, ondervoorzitters en secretarissen) ook een “uitgebreid” bureau bestaat waarin ook de fractievoorzitters zitting nemen. Dat heeft echter implicaties voor de uitoefening van de bevoegdheden van het Bureau, want die fractievoorzitters mogen niet deelnemen aan bepaalde beraadslagingen en beslissingen, met name wat betreft het personeel³¹. Zo is het te verklaren dat tot 1995 voor eenzelfde bureauvergadering lange tijd twee sets notulen worden gemaakt: een eerste set voor de beslissingen inzake personeel, waaraan de fractievoorzitters niet mochten deelnemen (het zgn. “p.v. artikel 109”), en een andere voor de overige beslissingen (het zgn. “p.v. artikel 3”). Na de reglementswijziging van 1994 (infra), waarbij de fractievoorzitters volledig werden gelijkgesteld met de andere leden van het Bureau, was dat onderscheid niet meer nodig omdat de fractievoorzitters sindsdien mee beslissen over de benoeming en het ontslag van personeelsleden.

²⁹ Hetzelfde principe vinden we ook vandaag de dag nog in art. 3 zin: “De fractievoorzitters worden gelijkgesteld met de ondervoorzitters van de Kamer, behalve wat betreft de specifieke taken omschreven in de artikelen 6, 8 en 13.” De uitzondering voor de benoeming en het ontslag van het personeel is weggelaten in 1994.

³⁰ PDK, BZ 1977, nr. 23/2, blz. 4.

³¹ Art. 109 bepaalde immers nog altijd dat het personeel benoemd en afgezet werd door de voorzitter, de ondervoorzitters, de secretarissen en de quaestoren....

De reglementsherziening van 1994

In de loop van 1994 beraden de fractievoorzitters van de Kamer zich over de impact van de grondwetsherziening van 1993 in het algemeen en de hervorming van het tweekamerstelsel in het bijzonder. In de zgn. "resolutie van Gesves" zetten ze een aantal bakens uit "wat betreft de organisatie van de nieuwe Kamer en het statuut van de toekomstige volksvertegenwoordiger"³². In het verlengde van die resolutie wordt het reglement van de Kamer herzien, onder meer wat betreft de samenstelling en de bevoegdheden van het Bureau en het College van Quaestoren. Het nieuwe artikel 8bis, nr. 1, van het reglement vat de bevoegdheden van het Bureau voortaan op een ondubbelzinnige wijze samen: "Het Bureau heeft een algemene bevoegdheid inzake het bestuur van de Kamer. Binnen dat raam stelt het meer bepaald de statuten van de leden, het personeel en de organen van de Kamer vast; het benoemt en ontslaat het personeel." Hoewel dit artikel in grote mate aansluit bij de traditie, bevat het toch een aantal interessante nieuwe elementen. Zo bepaalt het voortaan dat het Bureau het personeel benoemt en ontslaat, zonder dat de quaestoren nog mee beslissen. Parallel met de invoering van het nieuwe artikel 8bis wordt immers artikel 109 afgeschaft, dat tot in 1994 bepaalde dat het personeel benoemd en ontslagen werd door de voorzitter, de ondervoorzitters, de secretarissen en de quaestoren. Toch mag men uit deze wijziging geen al te verregaande conclusies trekken. Het nieuwe art. 106bis, nr. 3, Rgt bepaalt immers dat het Bureau in personeelszaken beslist op voorstel van het College van Quaestoren en dat het College door het Bureau uitdrukkelijk kan worden gemachtigd om bepaalde benoemingen te doen. Een tweede interessante verduidelijking die het nieuwe artikel 8bis ons brengt, is dat het Bureau naast het statuut van de leden en het personeel, ook dat vaststelt van de "organen" van de Kamer. Daarmee worden onder meer de fracties bedoeld, die in de afgelopen decennia een steeds grotere rol zijn gaan spelen³³. De functionele scheiding tussen het Bureau en het College wordt ook doorgetrokken in het nr. 2 van het nieuwe art. 8bis. Dat bepaalt dat de voorzitter van het College van Quaestoren de vergaderingen van het Bureau bijwoont, wanneer het Bureau beraadslaagt over de kwesties die het College voorlegt. Het nr. 3 van art. 8bis, ten slotte, is minder onschuldig dan het op het eerste gezicht oogt. Het bepaalt dat het bureau beraadslaagt en besluit "volgens de voor de beraadslagingen van de Kamer vastgestelde regels". De echte betekenis van deze nieuwe bepaling is dat de fractievoorzitters – die vroeger geen stem in het kapittel hadden wat betreft de benoeming en het ontslag van het personeel –, vanaf 1994 een beslissende stem hebben in alle aangelegenheden die door het Bureau worden behandeld.

³² PDK, 1993-94, nr. 1500/1.³³ PDK, 1993-94, nr. 1500/4, blz. 3

Bij de reglementsherziening van 1994 worden niet alleen de bevoegdheden van het Bureau verduidelijkt, maar ook die van het College van Quaestoren. Die worden voortaan samengevat in het nieuwe artikel 106bis. Het College:

- is belast met het nemen van alle maatregelen betreffende de gebouwen, het materieel, het ceremonieel en de uitgaven van de Kamer. In voorkomend geval neemt het die maatregelen conform de richtlijnen van het Bureau (nr. 1);
- stelt de ontwerpbegroting van de Kamer op. Zonder zijn toestemming kunnen geen uitgaven worden gedaan. Het kan die bevoegdheid overdragen in de omstandigheden en voor de uitgavencategorieën die het vaststelt. Het moet rekenschap afleggen aan de Commissie voor de Comptabiliteit, die alle rekeningen verifieert en vereffent" (nr. 2);
- doet aan het Bureau voorstellen met betrekking tot de benoeming en het ontslag van het personeel van de Kamer. Het kan door het Bureau uitdrukkelijk gemachtigd worden om bepaalde benoemingen te doen. (nr. 3);
- kan er door het Bureau worden mee belast hem gemotiveerde voorstellen van besluit voor te leggen (nr. 4);
- pleegt overleg met de quaestoren van de Senaat over de maatregelen betreffende het onderhoud van het parlamentsgebouw en zijn aanhorigheden, alsmede over alle maatregelen die beide Kamers samen aanbelangen. (...) (nr. 5)

Hoewel ook deze nieuwe bepaling vooral een formalisering is van de gegroeide praktijk, zijn er uit een historisch oogpunt toch minstens twee bemerkingen bij te maken. Ten eerste wordt uitdrukkelijk in het reglement ingeschreven dat het College "onder de voorwaarden die het bepaalt, de uitoefening van bepaalde bevoegdheden aan zijn leden (kan) opdragen." Die verdeling van "bevoegdheidspakketten" onder de quaestoren was reeds voor de Tweede Wereldoorlog voorgesteld door kamervoorzitter Huysmans in een brief aan de quaestoren³⁴, maar blijkbaar zonder succes. Ten tweede bekrachtigt het nr. 5 van deze bepaling het historisch gegroeide onderscheid tussen de belangrijke beslissingen en het "dagelijks bestuur": bij de uitoefening van zijn bevoegdheden inzake gebouwen, materieel, ceremonieel en uitgaven van de Kamer, evenals inzake het onderhoud van het parlamentsgebouw en zijn aanhorigheden en de materies die Kamer en Senaat samen aanbelangen is het College bevoegd voor de gewone verrichtingen van dagelijks bestuur.

3. Het embryonale apparaat van de Kamer (1832-1945)

Tijdens haar eerste zitting na de verkiezingen van 11 augustus 1831 stelt de Kamer haar werkingsregels vast in haar eerste, aan het Franse parlement ontleende, regle-

³⁴ AKV, Griffie, Brief van 7 januari 1937.

ment. In datzelfde reglement bepaalt ze ook hoe haar aanvankelijk erg beperkt administratieve apparaat is samengesteld.

De griffier

Aan het hoofd van de administratie van de Kamer staat een griffier, die thans de rang heeft van secretaris-generaal³⁵. De titel van "griffier" zou in 1831 zijn geïnspireerd op de voor de hoogste ambtenaar in het House of Commons gebruikelijke benaming *clerk*³⁶. De griffier oefent in naam van het Bureau de leiding uit over al de diensten van de Kamer en het personeel. Hij neemt akte van de beraadslagingen van de Kamer en houdt de notulen bij van haar vergaderingen (inclusief het Bureau en de Conferentie van Voorzitters). Hij is tevens belast met de tenuitvoerlegging van de beslissingen van de Kamer, bijvoorbeeld met betrekking tot de bijeenroeping van de vergadering, het drukken en ronddelen van wetsvoorstellen en -ontwerpen. Een andere bevoegdheid van de griffier is de voorbereiding van het onderzoek van de geloofsbrieven van de kamerleden: overeenkomstig het Kieswetboek worden de processen-verbaal van de verkiezingen voor de Kamer binnen 5 dagen aan de griffier toegezonden. De griffier bewaart tot slot het archief en de precedënten van de Kamer. De griffier wordt benoemd door de plenaire vergadering, bij absolute meerderheid en bij geheime stemming. De Kamer kan hem bijgevolg ook te allen tijde afzetten. In 1831 bepaalt het reglement van de Kamer nog dat de griffier voor een termijn van zes jaren wordt benoemd³⁷, maar in 1935 wordt die beperking opgeheven.

Van het begin van de parlementaire geschiedenis tot op heden hebben slechts tien personen het ambt van griffier bekleed³⁸. De tweede griffier, Emile Huytens de Terbecq, bekleedde het ambt meer dan 45 jaar (van 1842 tot 1887) en nam eerst ontslag na zeven herverkiezingen op de leeftijd van 78 jaar. Griffier Vital Pauwels vervulde de functie meer dan 50 jaar en maakte als griffier beide wereldoorlogen mee. Hij trad in dienst in 1894. Zijn zoon René volgde in de voetsporen van zijn vader en was griffier van 1952 tot 1967. De griffier is dus een belangrijke factor van stabiliteit in het parlementaire bestel. Alhoewel hij in de plenaire vergadering wordt benoemd en kan worden afgezet, heeft het zich nog niet voorgedaan dat een zittende griffier wordt vervangen. Blijkbaar zijn de opeenvolgende griffiers er dus steeds in geslaagd het vertrouwen te behouden.

³⁵ Huidige artikelen 104 en 105 van het reglement van de Kamer.

³⁶ Zie Pierre WIGNY, *Le greffier d'une Chambre législative ou d'un Conseil culturel*, *Journal des Tribunaux*, 1975, p. 633-634.

³⁷ Oud artikel 82, lid 3, reglement. Kamer (Roger BUYSE, *Règlement de la Chambre des représentants. Recueil des textes de 1831 à 1957*, Brussel, Kamer van Volksvertegenwoordigers, 1958, blz. 141).

³⁸ Zie lijst van de griffiers in de bijlage.

In de loop der jaren zette zich in het kabinet van de griffier een rijk sediment van zgn. "precedënten" af (uitzonderlijke toepassingsgevallen, interne nota's, correspondentie en gegevens uitgewisseld met buitenlandse parlementen). Ook vandaag nog wordt geregeld naar dit collectieve levenswerk van de opeenvolgende griffiers teruggegrepen wanneer men uitsluitel wenst in contentieuze kwesties. De griffier draagt dus in grote mate bij tot de eenvormigheid en de continuïteit van de parlementaire besluitvorming³⁹. De griffier is tot op heden ook de enige autoriteit voor alles wat de werking van de diensten betreft⁴⁰. Zo heeft het Bureau meermaals bekrachtigd dat de griffier, bij delegatie, bevoegd is voor alle diensten. Opdrachten dienen hiërarchisch via de griffier te worden gegeven en er kan dus geen sprake zijn van rechtstreekse contacten met bijvoorbeeld quaestoren.

De "klerk-bibliothecaris"

Om te kunnen beschikken over de gegevens nodig voor de voorbereiding van de besluitvorming, krijgt de griffier aanvankelijk twee klerken tot zijn beschikking. De ene klerk is belast met de verslaggeving, de andere met de bewaring van het archief en de bibliotheek. Laatstgenoemde verzamelt onder meer relevante informatie uit het buitenland en koopt, in opdracht van het Bureau, systematisch de grote wettencollecties en juridische studies aan⁴¹. Zo wordt ten behoeve van elke vaste afdeling een verzameling wetten van het Koninkrijk der Nederlanden ingebonden en in gesloten kasten geplaatst in de lokalen van de afdelingen. Zijn belangrijkste taak bestaat echter in de snelle ontsluiting van informatie. In 1835 wordt de eerste catalogus uitgebracht die 461 titels bevat⁴². Vanaf 1847 wordt deze klerk, inmiddels formeel bibliothecaris genoemd, belast met het opstellen van de alfabetische tabel van de parlementaire stukken en van een aanwinstenlijst ter aanvulling van de catalogus⁴³. De jaarlijkse aanwinstenlijsten weerspiegelen de evoluerende interesses van de leden en de stijl van het politieke discours. Waar bij het begin van de negentiende eeuw klassieke filosofen en Griekse en Romeinse auteurs samen met juridische studies het leeuwendeel van de aankopen uitmaken, leidt de gewijzigde parlementaire cultuur in het laatste kwart van de negentiende eeuw ertoe dat steeds meer sociologisch en statistisch materiaal in de collectie wordt opgenomen. Naarmate het interesseveld van de leden

³⁹ Zoals raadpleging van de collectie "precedenten" illustreert.

⁴⁰ AKV, Griffie, notulen Bureau, 3 juni 1959.

⁴¹ AKV, Griffie, notulen Bureau, 17 oktober 1831.

⁴² *La Dernière Heure*, 15 mei 1951.

⁴³ Men spreekt van "un indicateur général alphabétique et aussi complet que possible de tout ce que les membres de la législature pourraient consulter utilement dans les documents parlementaires, actes officiels du gouvernement, journaux, revues et autres ouvrages du Pays que de l'étranger" (AKV, Griffie, notulen Bureau, 22 januari 1847).

In 1883 werd de Kamer geteisterd door een zware brand die het halfronde en de bibliotheek volledig in as legde. Het onderzoek dat de kamerinstanties na de feiten voerden wees uiteindelijk een defect verwarmingstoestel in het dak van de plenaire zaal, een zgn. sunburner, als oorzaak aan.

breder wordt, wordt er steeds meer aangekocht. In het licht van het grotere aantal aankopen eist het Bureau vanaf 1875 dan ook opnieuw dat de catalogus bestendig wordt bijgehouden⁴⁴. De brand van 1883 doet de rijke collectie, waaronder een unieke verzameling kranten uit de Franse periode, helaas in rook opgaan. Eerst na de fusie met de Bibliotheek van de Senaat, in 1906, wordt een nieuwe catalogus van de collectie beschikbaar. In 1905 wordt immers besloten nog slechts één gemeenschappelijke "Bibliotheek van het Parlement" voor beide Kamers te creëren, die bestuurd zou worden door een gemeenschappelijke commissie.

De Kamer heeft dus van bij aanvang ingezien dat de input-functie die de bibliotheek vervult van uitzonderlijk belang is. Diverse interventies over de collectie, het personeel en de uitrusting in plenaire vergadering achter gesloten deuren (comité secret) geven aan hoe belangrijk deze dienst door sommige leden werd geacht. Tot ver in de twintigste eeuw worden namelijk boeken, artikels en documentatie uit de bibliotheek, via een speciale boekenlift, snel tot in het halfronde gebracht om een uiteenzetting of een standpunt te ondersteunen. Het Bureau van de Kamer beseft zeer goed dat een goed functionerende en rijke bibliotheek zowel de werking als het prestige van de Kamer ten goede kwam. Klerk-bibliothecaris J. B. Boucier krijgt in die optiek dan ook, in januari 1843, de titel van bibliothecaris met bijhorende loonsverhoging. Onder zijn opvolger krijgt de klerk van de bibliotheek zelfs de titel van *sous-bibliothécaire*. Het ambt van de bibliothecaris wordt aldus haast op dezelfde

voet geplaatst als dat van de griffier, wat wordt geïllustreerd door het feit dat ook eerstgenoemde rechtstreeks door de plenaire vergadering wordt aangewezen.

De negentiende-eeuwse griffie

Naast de griffier en zijn klerk-bibliothecaris telt het embryonale kamerapparaat anno 1831 nog slechts één andere klerk belast met de *tenure des écritures*. Deze ambtenaar staat, onder het toezicht van de griffier, in voor de *output* van de besluitvorming, met name de processen-verbaal van de plenaire zittingen (de enige documenten die met gezag de beslissingen van de Kamer weergeven) en de parlementaire stukken (alle ingediende ontwerpen en voorstellen). Aan het einde van de negentiende eeuw wordt deze zware taak uitgevoerd door één bureauchef en twee klerken⁴⁵. Nochtans blijft het aantal parlementaire stukken per zitting nagenoeg constant gedurende de periode 1830-1945 en is het zelden hoger dan 200. Het aantal pagina's van de *Handelingen* schommelt in dezelfde periode tussen de 1200 tot 2000 pagina's⁴⁶. De aanwerving van bijkomend griffiepersoneel is daarom wellicht eerder een uitdrukking van de bezorgdheid van het Bureau om het hoofd te bieden aan de vertraging die het parlementair werk oploopt door steeds woeliger wordende besprekingen en om de negatieve beeldvorming die hieruit kon voortvloeien te bestrijden. Zo waarschuwt kamer-voorzitter Cooreman in 1908 "que les Jérémies du parlementarisme ne triomphent et leurs lamentations. Ne donnons pas aux esprits malicieux la tentation de prétendre que l'assiduité n'est plus une vertu parlementaire; que l'œuvre parlementaire législative ne vaut pas le temps qu'on y met..."⁴⁷.

Het Bureau, dat zeer sterk steunt op deze geleidelijk uitbreidende griffie, bevestigt in 1873 de centrale positie van zijn griffie door haar bureauchef de titel van adjunct-griffier toe te kennen⁴⁸. Uit de dossiers blijkt dat de adjunct-griffiers in de negentiende eeuw altijd ten persoonlijke titel worden aangesteld⁴⁹. Eerst in 1930 wordt de functie geofficialiseerd⁵⁰. Voor die tijd wordt de taak van de griffier bij verhindering overgenomen door één van de secretarissen van de Kamer⁵¹. De negentiende-eeuwse griffie fungeert voornamelijk als secretariaat van de plenaire vergadering en van het Bureau (dat de werkzaamheden van de Kamer regelt). Voor de woordelijke

⁴⁵ AKV, Griffie, *Dossier 'Evaluation du Personnel'*, s.d.

⁴⁶ AKV, Dienst Documentatie en Archief, Grafiek van het Wetgevend Werk, 1831-1960.

⁴⁷ *Parlementaire Handelingen van de Kamer (PHK)*, 1908-1909, blz. 3.

⁴⁸ AKV, Griffie, notulen Bureau, 14 juli 1873.

⁴⁹ AKV, Griffie, notulen Bureau, 12 december 1877.

⁵⁰ AKV, Griffie, notulen Bureau, 27 maart 1930.

⁵¹ Oud artikel 105, Rgt. Kamer.

⁴⁴ M.b.t. de bibliotheek zie de respectievelijke beslissingen van het Bureau van 28 januari 1875, 28 april 1842, 14 januari 1843, 17 oktober 1831 en 5 mei 1847.

verslaggeving van de plenaire vergaderingen wordt zij vanaf het eerste uur bijgestaan door een stenografische dienst⁵². De stenografen zijn niet in voltijdse dienst van de Kamer maar worden per prestatie betaald (de niet-permanente diensten - die instaan voor de opmaak van de *Parlementaire Handelingen* - vormen het onderwerp van de bijdrage van Els Witte en Jan Ceuleers in dit boek). Het drukwerk van de Kamer wordt uitbesteed. Tot 1842 worden de *Handelingen* afgedrukt in de regeringskrant *Le Moniteur Belge*. Later worden zij in opdracht van de Kamer apart gedrukt, zoals reeds gebruikelijk was voor de parlementaire stukken.

Het "ondergeschikt personeel"

Op het einde van de negentiende eeuw telt de Kamer, een vrij uitgebreid contingent van conciërges, deurwachters, bodes, onderhoudspersoneel, vaklui en technici⁵³. Dit zgn. "personnel subalterne", dat naarmate het in aantal toeneemt steeds vaker rechtstreeks wordt aangesteld door de quaestoren, zonder tussenkomst van het Bureau⁵⁴, staat in voor de vele kleine taken die het apparaat draaiende houden, zoals het toezicht op verwarming en verlichting, het begeleiden van bezoekers, de bedeling van de post en parlementaire stukken, het klasseren van archiefstukken en het onderhouden en herstellen van de infrastructuur van het Paleis der Natie. In 1831 start men met één hoofd-deurwachter, twee deurwachters en drie boodschappers. In 1876 tellen we al negen bodes meer. Daarboven staan er ook nog een stoker, een huisbewaarder, een "boute-feu" met helper, twee werkknechten, een wasster en twee veegsters op de loonlijst. Het technisch personeel neemt vooral vanaf de jaren 1880 een hoge vlucht, met de invoering van de elektriciteit en kantoormachines. De opeenvolgende verbouwingsgolven vanaf 1860 (om het lokalentekort te verhelpen) en na de verwoestende brand van 1883 werken eveneens als katalysator voor de aangroei van het technisch kader⁵⁵. Het afschaffen van de ganzeveren pennen en de installatie van de eerste telefoonlijn in deze periode zijn de vroege voorbodes van een modernisering die zal leiden tot een uitgebreide technische dienst in de twintigste eeuw.

⁵² AKV, Griffie, notulen Bureau, 17 mei 1832 en 17 januari 1832.

⁵³ AKV, Griffie, notulen Bureau, 6 december 1854 en 20 februari 1858.

⁵⁴ Aanvankelijk werd zelf over de aanstelling van bodes gestemd. De aanstelling van een bode kon leiden tot 3 stemrondes gezien er een absolute meerderheid binnen het Bureau vereist was. Zie AKV, Griffie, notulen Bureau, 6 december 1854. *Ibidem*, 12 maart 1857/17 oktober 1831. 25 februari 1876. 25 februari 1876, 21 januari 1858. Voor een uitgebreide historiek van het gebouw voor tot de brand van 1883 zie Willy VAN DEN STEENE, *Het Paleis der Natie*, Brussel, Senaat, 1982.

⁵⁵ AKV, Griffie, notulen Bureau van 18 december 1860, 31 januari 1861, 18 en 20 mei 1861, 24 juli 1861, 5 maart 1869 en 4 april 1873.

De quaestuurdienst

De uitbreiding van het personeelsbestand leidt op haar beurt tot de uitbouw van een quaestuurdienst bevoegd voor het beheer van de materiële aspecten van de Kamer. Vanaf het einde van de negentiende eeuw kunnen de quaestoren aldus beschikken over een eigen administratieve ondersteuning. Voordien moesten zij, persoonlijk hun dossiers voorbereiden voor het Bureau. Het personeelsbestand van de quaestuurdienst blijft tot 1918 relatief beperkt. Het drukwerk van de Kamer wordt immers nog door het Staatsblad verzorgd⁵⁶ en een eigen restaurant is nog onbestaande. Vanaf 1913 staat naast de quaestuur ook één rekenplichtige in voor de begroting van de Kamer en voor alle financiële verrichtingen, zoals het uitkeren van de parlementaire vergoedingen⁵⁷.

Het organogram rond 1900

Rond 1900 heeft de Kamer dus een relatief eenvoudig organigram waarvan de zes takken door toenmalige griffier Alfred Huytens de Terbecq als volgt werden opgesomd: "I. Greffe, II. Economat (secrétariat de la Questure), III. Bibliothèque, IV. Compte Rendu des séances de la Chambre, V. Huissiers – Messagers – Commissionnaires, VI. Gens de service – Concierge – Balayeurs"⁵⁸. Het administratieve kader (categorieën I tot IV) blijft om zeer uiteenlopende redenen beperkt: zo deden de afdelingen (de voorlopers van de commissies) voor hun verslaggeving beroep op een volksvertegenwoordiger als rapporteur. De eentaligheid maakte vertalers overbodig en de stenografen van de *Handelingen* ressorteerden zoals gezegd onder de *Moniteur Belge*⁵⁹.

De evolutie naar tweetaligheid in de verlaggevingsdiensten

Gedurende de eerste decennia van de werking van de Kamer van Volksvertegenwoordigers functioneren alle bovengenoemde diensten uitsluitend in het Frans. Vanaf de laatste decennia van de negentiende eeuw moet echter wel rekening gehouden worden met de verhoogde maatschappelijke positie van het Nederlands. Om aan alle

⁵⁶ De oorspronkelijke richtlijnen zijn te vinden in de notulen van het Bureau van 15 november 1831 en 17 januari 1832.

⁵⁷ AKV, Archief van de Quaestuur, Remplacement de Monsieur Moonen. Rapport de M. le Questeur Masquellier, 16 oktober 1950.

⁵⁸ AKV, Dossier Evaluation du Personnel: Service des fonctionnaires et employés (notes sur le personnel).

⁵⁹ AKV, Archief van de Quaestuur. Nota van het College van Quaestoren nummer 716, 11 mei 1956.

volksvertegenwoordigers een gelijkwaardige dienstverlening te kunnen garanderen diende de Kamer beide landstalen op gelijke voet te behandelen. De oplossing bestond hier in de oprichting van de zgn. "service flamand", als onderdeel van een dienst belast met het opstellen van de *compte rendu analytique* (het beknopt verslag van de debatten)⁶⁰. Die "service flamand" zou dus instaan voor een beknopt verslag in het Nederlands van de redevoeringen. Het gebruik van het Frans tijdens de vergaderingen blijft evenwel de regel en slechts zeer uitzonderlijk wordt er Nederlands gesproken. De "service flamand" moet in die periode dan ook louter de in het Frans opgestelde *compte rendu analytique* vertalen. Zelfs wanneer een parlamentslid Nederlands spreekt, wordt zijn uiteenzetting eerst in het Frans samengevat en vervolgens vertaald. Anders dan de naam laat vermoeden bestaat de "service flamand" bij aanvang trouwens maar uit één enkele vertaler. Vanaf 1898 telt de dienst drie ambtenaren. Dat hoeft niet te verbazen omdat er in die periode nog niet zoveel vergaderd wordt. Uit de dossiers blijkt dat de vergaderingen zelden langer dan drie uur duren en dat de lengte van de *compte rendu analytique* nooit vier pagina's overschrijdt⁶¹. Vanaf het einde van de negentiende eeuw wordt intern echter steeds vaker gebruik gemaakt van het Nederlands. Op 22 december 1880 beslist de Kamer bijvoorbeeld dat de briefwisseling met Nederlandstaligen in het Nederlands moet verlopen. Toch wordt de beslissing blijkbaar niet volledig opgevolgd want op vraag van een aantal parlamentsleden geeft het Bureau van 14 maart 1922 opnieuw opdracht aan de griffier "pour que l'on fasse usage du flamand pour les envois destinés aux Députés qui s'expriment généralement en flamand". Op 24 december 1899 beslist het Bureau om de agenda en de bijeenroepingen van de vergaderingen systematisch te laten vertalen. Aan het einde van de negentiende eeuw begint ook een nieuw tijdperk wat het taalgebruik in de wetgeving betreft. Bij wet van 18 april 1898 wordt onder meer bepaald dat voorstellen en ontwerpen van wet voortaan in beide landstalen moeten worden ingediend⁶². Dat brengt extra werk met zich voor de "service flamand", die daarom wordt uitgebreid met drie nieuwe vertalers⁶³.

Blijkbaar laat de kwaliteit van de Nederlandse vertalingen lange tijd te wensen over. Wegens de beperkte ervaring van de vertalers worden incoherenties vastgesteld. Om een en ander te verhelpen keurt het Bureau op 8 februari 1907 een huishoudelijk reglement goed met een nauwkeurige beschrijving van de verantwoordelijkheden van de ambtenaren van bedoelde dienst. De kritiek op de Nederlandse vertalingen

houdt echter nog geruime tijd aan. Op 3 maart 1932 richt het Bureau een nieuwe dienst op: het Beknopt Verslag, dat vijf personeelsleden telt en de tegenhanger is van de reeds sinds 1878 bestaande Franstalige *compte rendu analytique*. Een bekend ambtenaar die van de "service flamand" overstapt naar die nieuwe dienst is schrijver Ernest Claes⁶⁴. De taak van de nieuwe dienst bestaat erin om, naar analogie van de Franstalige dienst, de talrijker wordende Nederlandstalige uiteenzettingen in plenum beknopt samen te vatten.

Vanaf de buitengewone zitting 1936, meer bepaald op 23 juni 1936, gaat nog een nieuwe niet-permanente dienst van start, die van de "traduction orale", die moet instaan voor het tolken tijdens de plenaire vergaderingen⁶⁵. De tolken van de nieuwe dienst worden aanvankelijk gekozen uit de tweetalige ambtenaren van de Kamer. De tolkdienst wordt in de eerste plaats opgericht opdat Franstalige parlamentsleden de steeds talrijker uiteenzettingen in het Nederlands zouden kunnen verstaan⁶⁶. Voordien gaven dergelijke interventies vaak aanleiding tot incidenten. In het begin wordt overigens niet alles naar het Nederlands vertaald. De toenmalige griffier vermeldt in een nota dat de dienst van bij aanvang op heel wat bijval van de leden kan rekenen en dat hij de werkzaamheden van de Kamer vlotter doet verlopen. Over de naam van de dienst wordt lang nagedacht. De griffier schrijft hierover in een nota van 26 januari 1937, dat het niet gaat om *interprètes* want "un interprète traduit dans une langue étrangère. Ce n'est pas le cas ici, le service consiste à répéter dans l'une ou l'autre des langues nationales un discours énoncé dans une de ces langues". Was alles maar zo eenvoudig. Voor de installatie van de tolkeninstallatie in de plenaire vergaderzaal had het Bureau al op 8 april 1936 zijn goedkeuring verleend. Het ging om dezelfde installatie als die van de Volkenbond in Genève, een uitvinding van ene Edward A. Filene uit Boston. Die had "telefoons" ontworpen waarlangs kon worden getolkt. Het systeem was voor de eerste keer uitgetest in 1926 tijdens een internationale conferentie en de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers was één van de eerste assemblies ter wereld die het invoerde.

⁶⁰ AKV, Griffie, notulen Bureau, 6, 17, 19, 22 en 24 december 1878.

⁶¹ AKV, nota van de griffier van 22 januari 1937.

⁶² Wet van 18 april 1898 betreffende het gebruik der Vlaamse taal in de officiële bekendmakingen. Thans wordt deze aangelegenheid geregeld in de wet van 31 mei 1961 betreffende het gebruik der talen in wetgevingszaken, het opmaken, bekendmaken en inwerking treden van wetten en verordeningen.

⁶³ AKV, Griffie, notulen Bureau, 6 mei 1898 en 24 januari 1899.

⁶⁴ Ernest Claes begint zijn loopbaan bij de Kamer op 26 november 1913 als redacteur. Op 1 januari 1933 wordt hij benoemd tot directeur van de dienst Beknopt Verslag. Na de oorlog wordt hij geschorst (in september 1944) op basis van een knipseldossier dat een collega over Claes' activiteiten tijdens de bezetting heeft samengesteld. Even later wordt Claes gearresteerd en hij brengt drie maanden in de gevangenis van Sint-Gillis door. Uiteindelijk spreekt het Krijgshof hem in 1949 vrij.

⁶⁵ AKV, Griffie, notulen Bureau, 23 maart 1937.

⁶⁶ "[Le service] n'a-t-il pas été [créé] en ordre principal pour permettre aux membres de la Chambre qui ne comprennent pas le flamand de suivre plus facilement les débats parlementaires?" (AKV, nota griffier van 26 januari 1937).

4. Een volgroeid apparaat: de administratie van de Kamer na 1945

Toen men na Tweede Wereldoorlog een modern organisatieschema voor de Kamer wilde uittekenen, merkte de ambtenaar die de erfenis van de negentiende eeuw in oenschouw nam op: "De diensten van de Kamer maken geen eigenlijke administratie uit, die kan vergeleken worden met de diensten van de ministeriële departementen. Het geheel van de diensten is niets anders dan een uitgebreid secretariaat dat ter beschikking staat van de Kamer om haar toe te laten te functioneren"⁶⁷. Zoals blijkt uit wat voorafgaat, had de administratie van de Kamer voor 1918 nog een compacte en vrij gestroomlijnde structuur: een griffie met een permanent bureau en niet-permanente verslagdiensten, een quaesturdienst met een uitvoerend kader voor het materiële beheer en een bibliotheek voor de ontsluiting van informatie. Vanaf het interbellum neemt de complexiteit van het organigram echter toe onder invloed van onder meer de invoering van technische innovaties, het diversifiërende profiel van de kamerleden (zowel qua taalgebruik als qua sociale rekrutering), de groeiende techniciteit van de wetgeving en de veranderende rol van het parlement binnen de pacificatiemocratie.

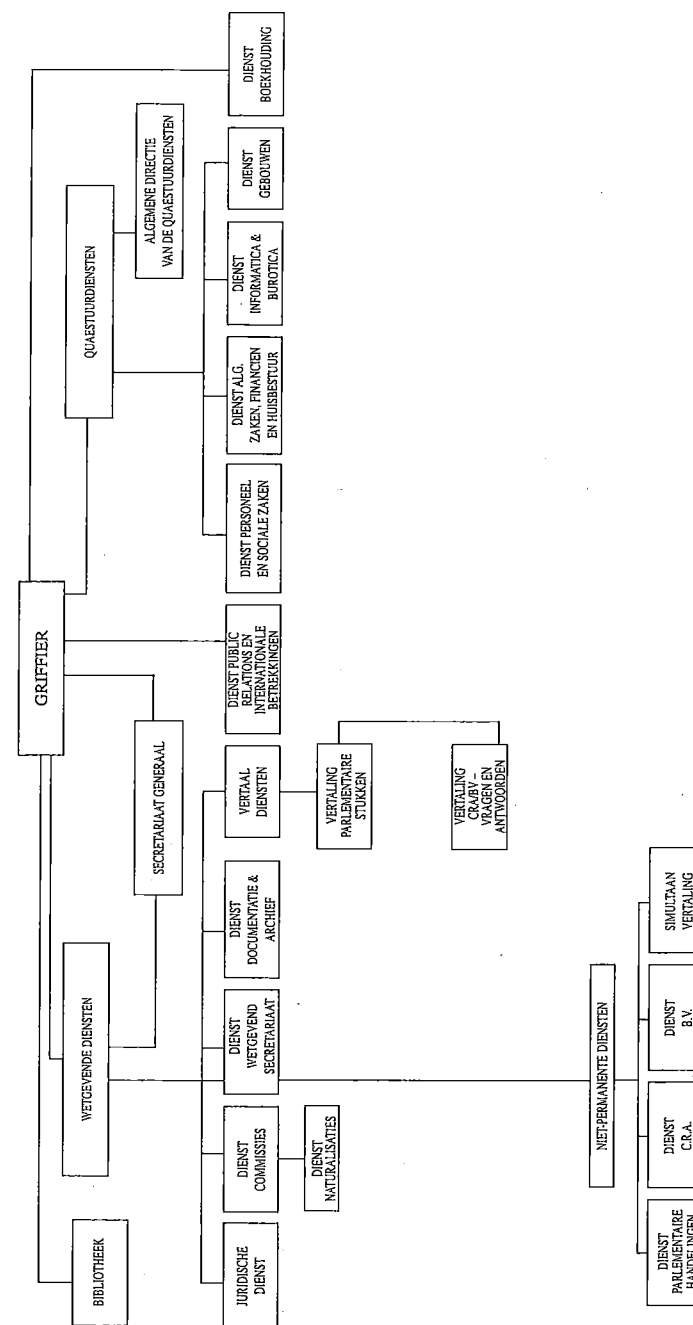
In een eerste fase probeert men een onderscheid te maken tussen de bevoegdheden die voortvloeien uit de hoedanigheid van de griffier als notaris van de plenaire vergadering respectievelijk als hoofd van de administratie. Dit leidt vanaf 1930 tot een tweedeling in enerzijds de wetgevende diensten, onder leiding van een adjunct-griffier en anderzijds een quaesturdienst, onder leiding van een eigen directeur-generaal, wiens bevoegdheden voortvloeien uit de bevoegdheden van de quaestoren⁶⁸. Die meer precieze bevoegdheidsafbakening is doorheen het interbellum ook merkbaar voor de lagere echelons. Vanaf 1929 worden in de parlementaire handboekjes die de leden elke zitting ontvangen de precieze taken van de diensten opgesomd op meer dan drie bladzijden. Binnen de griffie en de quaestuur resulteert de taakverdeling uiteindelijk in een opdeling in afdelingen of secties die de kiem vormen van latere, volwaardige diensten. Vreemd genoeg legt de Kamer eerst in 1987 haar organogram vast naar aanleiding van een bij een extern bureau bestelde studie over de rationalisering van de diensten⁶⁹. In de jaren '60 is er echter wel een inspanning gedaan om systematisch en voor alle diensten een huishoudelijk reglement op te stellen. Ook het "statuut van het personeel" wordt tegelijkertijd gecodificeerd. Samen gelezen geven die teksten ons een beeld van de organisatie van de administratie van de Kamer.

⁶⁷ AKV, AQ, Nota voor het College van Quaestoren nr 716 van 11 mei 1954.

⁶⁸ Het Bureau beslist in 1930 opnieuw de titel adjunct-griffier in te voeren om zijn bevoegdheid over de wetgevende diensten duidelijk te maken. (AKV, Griffie, notulen Bureau, 27 maart 1930.)

⁶⁹ AKV, Griffie, notulen Bureau, 2 juli 1987, 14 maart 1963, 15 mei 1985 en 4 maart 1954.

ORGANOGRAM VAN DE DIENSTEN VAN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

In artikel 1 van het personeelsstatuut van 1963 wordt het schema als volgt gepresenteerd: de permanente diensten bestaan uit 1) de Griffie, 2) de Quaestuur, 3) de Bibliotheek, 4) de Comptabiliteit, 5) de Dienst voor de vertaling van de parlementaire stukken, en 6) de Dienst voor de vertaling van de beknopte verslagen en voor de simultaanvertaling in de commissies.

Sinds het aantreden van huidig griffier F. Graulich, bestaat er binnen de griffie een zgn. "secretariaat-generaal" dat dienst doet als persoonlijk secretariaat van de griffier en de adjunct-griffier. Het voert onder meer de interne en externe correspondentie. Lange tijd deed ook de voorzitter een beroep op de griffie voor zijn persoonlijke correspondentie maar sinds het voorzitterschap van Camille Huysmans heeft hij een apart politiek secretariaat, vergelijkbaar met een ministerieel kabinet. Sinds 1987 wordt de term "griffie" overigens niet meer gehanteerd en wordt voor deze cluster van diensten die de griffier in zijn taak bijstaan, de benaming "wetgevende diensten" gebruikt. Die wetgevende diensten vervullen drie grote taken die nauw met elkaar samenhangen en niet in één schema te vatten zijn: ondersteuning van de plenaire vergadering, bijstand aan de commissies en een algemene documentatie-, archief- en analysetaak. De kerntaak van de griffie, met name het eigenlijke secretariaat van de plenaire vergadering, is sinds 1987 volledig verzelfstandigd en toevertrouwd aan de dienst Wetgevend Secretariaat⁷⁰. Voordien bestond er een dienst Algemene Zaken die deze taak combineerde met de taak van het huidig secretariaat-generaal.

Voor het commissiewerk, dat na de Tweede Wereldoorlog het zwaartepunt van het politieke werk is gaan vormen, bestaat er sinds 1954 ook een aparte dienst omdat geoordeeld werd dat de leden in de commissies niet even goed ondersteund werden als de ministers, die wel een beroep konden doen op eigen medewerkers. Voor 1954 hadden enkel de atypische, administratieve commissies voor de verzoekschriften resp. de naturalisaties permanent een ambtenaar ter beschikking. Voor de overige commissies werden commissiesecretarissen aangeduid onder het griffiepersoneel. Het vrijmaken van ambtenaren voor de grote en steeds technischer wordende kamercommissies, zoals Binnenlandse Zaken en Sociale Zaken, werd ook door de griffier bepleit opdat de administratie continu zou ingelicht zijn over de voortgang van een bepaald ontwerp of voorstel. Vroeger was de administratie immers vaak niet betrokken bij het commissiewerk en nam zij eerst kennis van de stand van zaken wanneer de rapporteur zijn verslag indiende. Een stijging van het aantal commissiesecretarissen wordt in 1979 door het Bureau verdedigd als "onontbeerlijk [...] voor de verbetering van het parlementair werk en de versterking van de wetgevende macht waarvan de invloed dient te worden hersteld"⁷¹.

⁷⁰ Beide takken van het wetgevend werk liggen dicht bij elkaar. In de naamgeving van de afdelingen van de Griffie wordt daarom ook gesproken van een sectie Algemene Zaken wanneer men het secretariaat van de plenaire vergadering bedoelt en van een sectie Wetgevende Zaken voor de ambtenaren belast met de opvolging van de commissies.

⁷¹ AKV, Griffie, notulen Bureau, 5 juli 1979.

De bezorgdheid van de volksvertegenwoordiging om even sterk te staan als de uitvoerende macht, leidde ook tot het oprichten van een Studie- en documentatiedienst. Hiertoe werden drie afdelingen van de toenmalige griffie gebundeld: de afdeling Tabellen (die de Handelingen en Documenten indexeert), de sectie Studie- en Documentatie en de sectie van de Expeditie, geen echt archief maar veeleer een afdeling waar leden terechtkonden voor extra exemplaren van parlementaire stukken.

In 1999 werden de studietaken van de Studie- en Documentatiedienst overgeheveld naar een nieuwe dienst: de Juridische Dienst. Het Bureau besliste die dienst op te richten om een antwoord te bieden op de groeiende vraag naar juridische ondersteuning van het parlementaire werk en om bij te dragen tot de verbetering van de kwaliteit van de wetgeving.

Sinds de oprichting van de Juridische Dienst ligt de klemtoon bij de dienst Documentatie en Archief meer op de analyse van de parlementaire bescheiden (Parolisdatabanken enz.), op het systematiseren van statistische gegevens en biografische inlichtingen gecombineerd met de zorg voor het historisch en dynamisch archief van de Kamer. De dienst werd daarom herdoopt in Dienst Documentatie en Archief en aangevuld met een universitair geschoold archivaris⁷².

Bij dit alles mag niet uit het oog worden verloren dat de inhoudelijke dienstverlening aan de leden sinds 1988 drastisch is geheroriënteerd door het feit dat de volksvertegenwoordigers vandaag de dag via hun fracties kunnen beschikken over een persoonlijke universitaire medewerker die wordt betaald door de Kamer. Eerst werd één medewerker per acht, later één per vier leden voorzien. Vandaag de dag heeft elk lid een medewerker die hem bijstaat en is het niet langer de Kamer zelf die de volksvertegenwoordigers van informatie en ondersteuning moet voorzien. Deze medewerkers zijn net als de individuele werkvertrekken in het Huis van de Parlementsleden, dat eveneens begin jaren 1980 werd ingericht, een manier om de onafhankelijkheid van de kamerleden te versterken en hen niet afhankelijk te maken van ministerieel kabinetten, sociale instellingen en pressiegroepen voor hun secretariaats- of studiewerk.

Ten slotte bestaat er binnen de wetgevende diensten een tweeledige vertaaldienst voor de Parlementaire Stukken, respectievelijk het Beknopt Verslag. In 1963 waren de vertalers nog verdeeld over twee diensten, maar sinds 1987 zijn zij samengesmolten in één permanente dienst. De simultaanvertaling in de commissies wordt deels mede door hen uitgevoerd, het tolken in de plenaire vergadering is dan weer een taak voor de tolken uit het kader van de niet-permanente diensten.

De quaesturdienst wordt na 1955 in twee afdelingen opgedeeld⁷³. Een voor de Algemene Zaken (zoals het protocol) en een voor de Begroting en de Werken. Laatst-

⁷² AKV, Griffie, notulen Bureau, 4 september 1979.

⁷³ AKV, AQ, nota voor het College van Quaestoren (nr 204) van 15 februari 1954.

genoemde afdeling stond o. a. in voor de opvolging van verfraaiings- en verbeteringwerken in het gebouw. Zo diende haar controleur der werken, luidens een beslissing van het Bureau, de werktijd van de vaklieden na te gaan en de waarborgen van de aangekochte machines bij te houden⁷⁴. Sinds het organigram van 1987 werd de werkverdeling binnen de quaestuur verfijnd via de oprichting van vier diensten: Algemene Zaken, Financiën en Huisbestuur; Personeel en Sociale Zaken; Informatica en Burotica en Gebouwen.

De informatisering van de Kamer nam een aanvang halverwege de jaren 1980. Het Bureau wilde in een "prioritaire fase" toegang krijgen tot de databanken van de uitvoerende macht (vooral BISTEL) en wilde dat de persdossiers digitaal zouden worden opgeslagen. Er werden een IBM-server aangekocht en informatici aangenomen. Uit dit Informaticacentrum ontstond de huidige dienst Informatica en Burotica van de quaestuur, die instaat voor de opvolging van de informatisering van de diensten. Sinds 1948 is er naast de quaestuur ook in een volwaardige dienst Comptabiliteit voorzien⁷⁵. Die dienst stelt de (ontwerp)begroting van de Kamer op, die na interne controle wordt voorgelegd aan de Commissie van de Comptabiliteit, overeenkomstig artikel 107 van het reglement. De dienst Comptabiliteit is ook verantwoordelijk voor het economaat en het magazijn⁷⁶.

Binnen de bibliotheek van het parlement bestaan er sinds 1987 vier afdelingen waarvan er drie kunnen worden beschouwd als de erfgenamen van een taakverdeling die door bibliothecaris Van Ermenghem omtrent 1945 werd uitgedacht⁷⁷. Van Ermenghem had zijn dienst opgedeeld in een afdeling Bibliotheek (verantwoordelijk voor de collectie), een afdeling Documentatie (die de leden voorzag van thematische geordende dossiers) en een Hemerotheek die de rijke collectie dagbladen en tijdschriften ontleedde. In 1988 wijzigde de benaming van deze diensten in respectievelijk Begroting en Beheer, Opzoeken en Analyse. Bij dezelfde beslissing werd als vierde afdeling de afdeling Persdossiers toegevoegd, die de binnenlandse pers verwerkt in persdossiers voor de leden. Vandaag de dag is de bibliotheek opgedeeld in twee directies. De ene spitst zich toe op Collectievorming en Analyse en verwierf uitzonderlijke know-how met betrekking tot de digitalisering van waardevolle documenten en boeken, de andere richt zich op Pers, Communicatie en Voorlichting om

de parlementsleden een grondig en exhaustief overzicht te geven van wat zowel de geschreven als de audiovisuele media berichten over nationale én internationale aan-gelegenheden.

De groeiende mediatisering van het politieke gebeuren en het toenemende belang van internationale samenwerking binnen het kader van de Europese Gemeenschap, brengen het Bureau er in 1979 toe een verbindingsbureau met het Europees parlement te creëren en te starten met de publicatie van een parlementair informatiebulletin⁷⁸. De voorzitter steunt dit initiatief om de public relations van de instelling te verbeteren en voegt er een eigen element aan toe in de vorm van een betere ondersteuning voor de ontvangst van buitenlandse parlementaire delegaties. Tot dan toe werd laatstgenoemde functie door de quaesturdienst Protocol en Onthaal waargenomen. In 1984 en 1986 wordt het kader van die dienst dan ook uitgebreid om in 1987 uit de quaestuur gelicht te worden. De nieuwe dienst Public Relations en Internationale betrekkingen staat van dan af onder het rechtstreeks gezag van de griffier, die deze verantwoordelijkheid in de praktijk opdraagt aan de adjunct-griffier.

5. Het personeel van de Kamer

In wat voorafgaat hebben we de structurele ontwikkeling van het administratieve apparaat van de Kamer geschetst. Hieronder willen we nader ingaan op een aantal bijzondere eisen die de Kamer, als nationale wetgevende instelling, op een individueel niveau aan haar personeel stelt inzake beschikbaarheid, tweetaligheid en onpartijdigheid. We zullen die drie vereisten ook illustreren met enkele markante historische voorbeelden, in het bijzonder in de persoon van de griffier.

Beschikbaarheid

Louter op grond van statistisch materiaal is moeilijk in te schatten hoe sterk de workload van het kamerpersoneel in de loop der jaren is toegenomen. Het parlementaire werk legt immers niet zozeer een gelijkmatige druk op het personeel maar is juist uitermate belastend wegens zijn frequente pieken die de vorm aannemen van "mammoetbesluiten", amendementenslagen" of al dan niet nachtelijke "marathonvergaderingen". Dergelijke pieken zijn eigen aan het politieke werk en bestonden ook al in de negentiende eeuw. Uit de notulen van het Bureau blijkt dat er in de negentiende eeuw

⁷⁴ AKV, Griffie, notulen Bureau, 27 mei 1964, 22 december 1988, 23 november 1960, 27 maart 1985 en 31 maart 1988.

⁷⁵ AKV, AQ, *Règlement sur la comptabilité des Matières*.

⁷⁶ In 1948 telde de dienst een rekenplichtige, een adjunct en een verzender (AQ, *Rapport de M. le Questeur Masquelier*, 16 oktober 1950). In 1963 bestond de comptabiliteit uit een directeur, 2 attachés, 1 econoom en 1 adjunct, 1 magazijnmeester en 1 deurwachter-klasseerder (*Huishoudelijk reglement van de Parlementaire Diensten vastgesteld in het Bureau van juni 1963*).

⁷⁷ *La Dernière Heure*, 15 mei 1951.

⁷⁸ AKV, Griffie, notulen Bureau van 31 mei en 5 juli 1979, 21 november 1979 en 31 maart 1988.

geregeld op individuele basis extra vergoedingen werden toegekend wegens bijzondere prestaties. Dat systeem komt vandaag de dag wellicht paternalistisch en arbitrair over, maar het blijkt wel te hebben gefunctioneerd, aangezien er in die periode nauwelijks melding werd gemaakt van sociale conflicten. Later werd het toekennen van individuele extraatjes een zeer uitzonderlijke zaak. Het laatste gedocumenteerde geval hield verband met het werk dat (vergeefs) door sommige ambtenaren was gepresteerd in het kader van de bespreking van het Egmontpact⁷⁹.

Precies omdat sociale conflicten in de Kamer zo zeldzaam zijn is het wel de moeite waard om melding te maken van een vrij uitzonderlijk conflict tussen het personeel en de overheden van de Kamer in de periode van de institutionele hervormingen van 1978. Op 14 juli van dat jaar betogen namelijk naargelang van de bronnen 100 tot 150 personeelsleden voor het Paleis der Natie, tegen het feit dat er tijdens een nachtvergadering, voor hen slechts sandwiches zijn besteld, terwijl de kamerleden een koude schotel krijgen⁸⁰. In werkelijkheid gaat het vooral om een uiting van ongenoegen over het zeer hoge arbeidsritme voor het personeel⁸¹. De geneesheer van het parlement zou volgens de kranten overigens hebben gewezen op fysieke en psychische problemen bij het personeel als gevolg van de abnormale werkdruk⁸². Naar aanleiding van deze actie van het personeel nemen de kameroverheden een aantal maatregelen om de werkdruk enigszins binnen de perken te houden. Zo wordt bijvoorbeeld in een mededeling aan het personeel gesteld dat voortaan een pauze zal worden gelaten van twaalf uren tussen de vergadering van de vorige dag en de volgende dag⁸³. Dat belet niet dat in juli 1980 opnieuw een aantal berichten in de pers verschijnen in verband met de grote onvrede bij het personeel over de te hoge werkdruk⁸⁴. Het meest markante symbool van het principe van beschikbaarheid is natuurlijk artikel 29 van het personeelsstatuut, dat tot op heden bepaalt dat ambtenaren van de Kamer hun woonplaats in de Brusselse agglomeratie dienen te hebben. Het College van Quaestoren "kan vrijstelling verlenen aan degenen die, om ernstige redenen, verzoeken om buiten de agglomeratie te mogen wonen. De toekenning van deze vrijstelling mag nooit worden ingeroepen om afwezigheden of telaatkomen te rechtvaar-

digen". Gezien de verbeterde transportmogelijkheden en om meer vrijheid te krijgen bij aanwervingen, wordt die regel niet langer toegepast (alhoewel hij nooit formeel is afgeschaft). Daardoor kwam er meteen ook een einde aan de "Brusselse" oververtegenwoordiging onder het kamerpersoneel.

Tweetaligheid

In 1932 komt de eerste taalwetgeving in bestuurszaken tot stand, die onder meer de rijksambtenaren indeelt in taalrollen (later taalkaders)⁸⁵. Dit betekent concreet dat elke dienst tweetalig moet zijn, maar dat de individuele ambtenaren in beginsel een-talig zijn. In 1938 rijst de vraag of deze taalregeling ook van toepassing is op het personeel van de Kamer. De *Association Wallonne du Personnel de l'Etat* had daarover immers een vraag gesteld aan de Vaste Commissie voor Taaltoezicht. In een brief van de griffier wordt namens de kamervoorzitter aan voornoemde commissie geantwoord dat de Kamer een eigen taalregeling hanteert. Volgens de Grondwet regelt elke wetgevende kamer immers volledig autonoom haar eigen werkzaamheden⁸⁶. Net zomin als het statuut voor het Rijkspersoneel is genoemde wetgeving van toepassing op de diensten van de Kamer.

De taalvereisten voor het kamerpersoneel zijn overigens strenger dan die welke gelden voor het rijkspersoneel. Van de leidinggevende personeelsleden wordt vanaf 1945 een actieve tweetaligheid verwacht. Sinds 1962 worden voor nagenoeg alle aanwervingen van ambtenaren van niveau 1 taalexamen ingelast⁸⁷. Van de andere personeelscategorieën wordt ook vaak tweetaligheid verwacht. De specifieke parlementaire context vereist immers dat personeelsleden beide landstalen beheersen. De parlementaire administratie staat ten dienste van de parlementsleden en elk parlements lid moet in zijn taal geholpen kunnen worden.

De strenge taalexamen brengen echter geleidelijk met zich mee dat de verhouding tussen Nederlandstaligen en Franstaligen wordt omgekeerd. Vanaf de jaren '60 "vervlaamt" de oorspronkelijk bijna volledige Franstalige administratie zeer snel, omdat het zeer moeilijk blijkt tweetalige Franstalige ambtenaren aan te werven. Uit een nota van de griffier blijkt dat de Nederlandstaligen in 1969 reeds zowat 70% van het personeel uitmaken. In 1981 zou hun aandeel zijn opgelopen tot 82%. De benoeming van Philippe Deneulin tot griffier in 1981 bevestigt die evolutie. Hij wordt de eerste Nederlandstalige griffier van de Kamer sinds 1830.

⁷⁹ In 1978 bedroeg dit een half maandloon extra (AKV, Griffie, notulen Bureau, 14 juli 1978). Het verslag van die besprekingen is door het ontslag van de regering nooit als parlementair stuk gedrukt geraakt.

⁸⁰ *De Standaard en Het Volk*, 14 juli 1978; *Le Peuple*, 15 en 16 juli 1978; *Het Laatste Nieuws*, 15 en 16 juli 1978; *Het Volk*, 4 juli 1978.

⁸¹ De bijzondere commissie belast met het onderzoek van het wetsontwerp houdende diverse institutionele hervormingen had gedurende een aantal weken minstens 10 uren per dag vergaderd.

⁸² Vanaf 1964 is namelijk een geneesheer aan de Kamer verbonden. Sinds 1952 deed de Kamer reeds een beroep op de diensten van de geneesheer bij de Senaat. Zie ook AKV, Griffie, notulen Bureau, 30 januari 1964, 7 april 1952 en 2 juli 1978.

⁸³ AKV, Mededeling aan het personeel nr. 2070/78 van 26 oktober 1978.

⁸⁴ *Le Soir*, 8 juli 1980.

⁸⁵ Wet van 28 juni 1932 op het gebruik der talen in bestuurszaken en koninklijk besluit van 6 januari 1933.

⁸⁶ Artikel 60 van de Grondwet bepaalt: "Elke Kamer bepaalt in haar reglement de wijze waarop zij haar bevoegdheden uitoefent".

⁸⁷ Artikel 15, §3, van het statuut van het personeel bepaalt dat de loopbaan van attaché/eerste adviseur alleen toegankelijk is voor kandidaten met een grondige kennis van beide landstalen.

Om de verstoring van het evenwicht tussen beide taalgemeenschappen tegen te gaan, beslist het College van Quaestoren in 1976 afzonderlijke examens per taalgroep te organiseren⁸⁸.

In 1981 slaat de communautaire koorts even toe naar aanleiding van de benoeming van een aantal personeelsleden. Nu er voor het eerst een (tweetalige) Nederlandstalige ambtenaar tot griffier is benoemd, eisen sommige Franstalige fracties dat voortaan taaladjuncten zouden worden benoemd voor de leidinggevende ambten in de kameradministratie, naar analogie van wat de taalwetgeving van 1932 voor het Rijkspersoneel bepaalt. Het Bureau verwijst het voorstel naar een werkgroep, waar het een stille dood sterft.

Onpartijdigheid en deontologie

De Kamer is volledig autonoom wat de organisatie van haar diensten betreft⁸⁹. Voor de personeelsleden betekent dit dat zij buiten de federale ambtenarij vallen en een apart korps vormen met eigen regels die zijn vervat in het reglement van de Kamer en in het Statuut van het Personeel⁹⁰. Werken voor een wetgevende instelling als de Kamer stelt extra eisen aan het personeel. De Kamer is sinds 1830 erg begaan met haar beeldvorming en met de waardigheid van de parlementaire instelling. Van het kamerpersoneel wordt verwacht dat zij de instelling niet in opspraak brengen noch haar grondwettelijke autonomie hinderen.

Het personeelsstatuut bepaalt bijgevolg, in de artikelen 30 tot en met 34, dat er voor een personeelslid van de permanente diensten van de Kamer een onverenigbaarheid bestaat met om het even welk ander openbaar ambt en met een betrekking als journalist. Voor de verslaggevers van de niet-permanente diensten van de Comptes Rendu of het Integraal verslag geldt laatstgenoemde onverenigbaarheid slechts sinds 1980⁹¹. Ook het uitoefenen van een bedrijvigheid die de waardigheid van de instelling in het gedrang brengt is verboden. Dat verbod strekt zich zelfs uit tot de echtgeno(o)t(e) van de werknemer en tot de eventueel door hem aangestelde derden.

Een mandaat als volksvertegenwoordiger is natuurlijk onverenigbaar met een functie als ambtenaar van de Kamer. Het uitoefenen van een lokaal politiek mandaat is onderworpen aan de goedkeuring van het Bureau. Van een strikt verbod kan binnen

de traditie van de Kamer geen sprake zijn, mede omdat het over de uitoefening van een grondwettelijk recht gaat. Sinds de jaren 1970 is de stelregel dat het voor personeel van universitair niveau niet wenselijk wordt geacht, terwijl voor de overige personeelsleden toestemming wordt verleend⁹². Het "ondergeschikt personeel" en het personeel van de niet-permanente diensten krijgen van de griffier al sinds de jaren 1960 een positief advies. Het personeel wordt niet alleen ontraden een actieve politieke rol te spelen, de Kamer wil ook op zijn minst ingelicht zijn over elke openbare politieke activiteit van haar personeelsleden. Zo hield griffier Huytens de Terbecq nauwlettend zijn klerk, de Smedt, in de gaten toen die actief deelnam aan publieke meetings te Brussel in 1884, als militant van de Vlaamse beweging⁹³. De toenmalige voorzitter, Descamps, en het Bureau, stonden zelfs op het punt hem te ontslaan.

Niet alleen mogen politieke overtuigingen van het personeel geen invloed hebben op de dienstverlening aan de leden, meer in het algemeen dient het personeel een zekere afstandelijkheid tegenover de volksvertegenwoordigers te bewaren. De bodes dienen zich discreet op te stellen en mogen geen kennis nemen van de correspondentie die hen is toevertrouwd. De koffiekamer en het toilet van de leden zijn voor hen verboden terrein⁹⁴. De kamerleden zijn erg gehecht aan discretie en hoffelijkheid. Het Bureau spreekt in de negentiende eeuw bijvoorbeeld een tuchtstraf uit voor een ambtenaar die zich negatief uitlaat over de Kamer. De zogenaamde "manque de tenue avec lesquels les huisssiers et les autres agents de service remplissent leur fonctions"⁹⁵ is het Bureau van tijd tot tijd een doorn in het oog en in de jaren '80 wordt het ganse korps bodes zelfs op hoffelijkheidstraining gestuurd⁹⁶.

Vakbonden zijn, in tegenstelling tot wat het geval is in het Rekenhof, in de Kamer niet vertegenwoordigd. In 1975 onderneemt de socialistische kamerfractie een poging om een vakbond voor het kamerpersoneel ("socialistisch solidariteitsfonds") op te richten⁹⁷. Kamervoorzitter Dequae herinnert alle fractievoorzitters er echter aan dat het personeel van de Kamer neutraal moet zijn. Op individuele basis mogen personeelsleden toetreden tot een politieke partij of een vakbond, maar het druist in tegen de traditie om binnen de administratie een vakvereniging op te richten. In een dienstnota van 13 februari 1975 stelt griffier Bruyneel uitdrukkelijk dat dergelijke vakbond in strijd is met de gebruiken en met de geest van het personeelsstatuut. De personeelsleden van de Kamer staan immers zonder onderscheid ten dienste van alle parlamentsleden. Het weren van een vakbondsvertegenwoordiging in de Kamer steunt,

⁸⁸ Vergadering College van Quaestoren van 12 februari 1976, ter uitvoering van de Bureaubeslissingen van 26 juni en 17 december 1975.

⁸⁹ Pascale VANDERNACHT, *Le droit disciplinaire et les Chambres législatives, Revue de Droit de l'ULB*. 1991, nr 4, blz 79 e.v.

⁹⁰ AKV, Griffie, notulen Bureau, 31 mei 1979.

⁹¹ Voordien waren tal van journalisten uit de geschreven pers, zoals Manu Ruys, werkzaam bij de niet-permanente diensten (AKV, Griffie, notulen Bureau, 26 maart 1980).

⁹² AKV, Griffie, notulen Bureau, 27 mei 1964 en 4 juni 1970.

⁹³ AKV, Griffie, Dossier *Appréciation du personnel*.

⁹⁴ AKV, Huishoudelijk Reglement voor het personeel der deurwachters. Goedgekeurd door het Bureau van 14 maart 1963, blz. 7 en 8.

⁹⁵ AKV, Griffie, notulen Bureau, 17 december 1953.

⁹⁶ *Gazet van Antwerpen*, 16 oktober 1984.

⁹⁷ *Gazet van Antwerpen*, 14 februari 1975.

aldus het Bureau, op de principes dat de volksvertegenwoordiging vrij haar werkzaamheden moet kunnen organiseren en dat haar beraadslagingen zonder druk van buitenaf moeten kunnen plaatsvinden⁹⁸.

De belangen van het personeel worden in de Kamer - sinds 1973 - wel behartigd door een personeelsraad die een afspiegeling is van alle diensten en graden binnen de Kamer⁹⁹. Die raad adviseert het Bureau over organisatorische verbeteringen of -wijzigingen en is de spreekbuis van het personeel. Vooraleer deze raad was opgericht werden individuele kamerleden ongetwijfeld vaker door het personeel benaderd met de vraag te interpellieren binnen een *Comité secret* of de zaak ter sprake te brengen bij een quaëstor of een bureaulid.

Tot slot zij opgemerkt dat werken voor de Kamer tot halfweg de twintigste eeuw ook geassocieerd werd met patriotisme. Zo was de eerste militaire commandant een oorlogsinvalide¹⁰⁰, werd bij bevordering uitgebreid ingegaan op de vaderlandse plichten die de kandidaat al dan niet had vervuld en zette de Kamer na 1960 haar deuren wijd open voor gewezen koloniale ambtenaren¹⁰¹.

De griffier als exemplum van zeer verregaande beschikbaarheid...

De hierboven geschetste principes van beschikbaarheid, tweetaligheid en onpartijdigheid worden perfect geïncarneerd in de persoon van de griffier, wiens taak ooit bloemrijk werd omschreven als "cette lourde charge dont le titre modeste, emprunté à une tradition séculaire, recouvre mal un périlleux honneur"¹⁰². Het Bureau van 20 november 1946 erkent overigens de bijzondere aard van de functie van griffier en verklaart dat hij geen ambtenaar is maar een "dignitaire de la Chambre". Hij staat ten dienste van de voorzitter, het Bureau en de leden. Zo assisteert hij de voorzitter van de Kamer tijdens de plenaire vergaderingen, de vergaderingen van het Bureau en de Conferentie van Voorzitters, en meer algemeen is hij in alle omstandigheden de naaste medewerker van de Voorzitter, zijn "conseiller fidèle et sûr" maar ook diens "conscience réglementaire"¹⁰³.

Dit wordt wellicht het best geïllustreerd door de woelige oorlogsjaren. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vergezelt griffier Vital Pauwels de voorzitter van de Kamer, eerst naar Antwerpen, vervolgens naar Oostende en ten slotte naar Saint-Adresse

⁹⁸ AKV, Griffie, notulen Bureau, 31 mei 1979.

⁹⁹ AKV, Griffie, notulen Bureau, 1 februari 1973, 23 maart 1973 en 19 juni 1973.

¹⁰⁰ AKV, Griffie, Precedenten: Commandant Militaire.

¹⁰¹ AKV, Griffie, notulen Bureau, 13 december 1960.

¹⁰² PHK, 14 december 1967.

¹⁰³ *Idem*.

(Frankrijk). Bij de Duitse invasie op 10 mei 1940 was het opnieuw dezelfde Vital Pauwels; die met een aantal personeelsleden en de militaire commandant en het Bureau de regering volgde¹⁰⁴. De delegatie vertrekt op 13 mei 1940 's avonds met een speciaal ingelegde trein naar Ieper. Bij aankomst, om 2 uur 's ochtends, wordt samen met de burgemeester gezocht naar een overnachtingsplaats voor de delegatie. De administratie wordt in een school ondergebracht, waar ook het Bureau kan vergaderen. Op 16 mei vertrekt men per trein naar Montreuil-sur-Mer in Frankrijk. Bij aankomst daar deelt de Franse overheid hen mee dat er geen verblijfsgelegenheid is. Na lange discussies worden in Le Touquet Plage toch twee hotels ter beschikking van de delegatie gesteld.

Op 18 mei gaat de reis met de speciale trein verder naar Rouen. Twee dagen later wordt de locomotief in de nabijheid van Abbeville door een bom getroffen. De delegatieleden begeven zich nu te voet naar het vijftien kilometer verder gelegen Eu. Daar wordt via het Belgisch consulaat wordt tevergeefs naar een nieuw vervoermiddel gezocht. Uiteindelijk stelt de burgemeester van Eu een bierwagen ter beschikking, die een aantal van de delegatieleden naar Dieppe brengt. Op 22 mei begeeft deze vrachtwagen het en dient de reis te voet worden verdergezet. Door bemiddeling van een dorpspastoor wordt een vrachtwagen gevonden die de vluchtelingen naar Rouen brengt. Daar vernemen ze dat de Voorzitter en de rest van de delegatie vertrokken zijn naar een onbekende bestemming. Op 25 mei slagen beide delen van de delegatie erin het contact te herstellen en zich in Limoges aaneen te sluiten;

Hoewel het aanwezige kamerpersoneel na het vertrek van de Belgische regering naar Londen door het Bureau wordt ontslagen wordt hen niettemin gevraagd ter plaatse te blijven. Zo wordt begin juli in het stadhuis van Limoges een soort Belgische administratie georganiseerd, die zich vooral bezighoudt met hulp aan gestrande landgenoten. Eind juli 1940 wordt de delegatie ontbonden en keert iedereen op eigen kracht naar België terug.

Het archief van de Kamer wordt door het Bureau op de vlucht meegenomen. Wanneer de trein van de parlementsleden komtevenwel tot stilstand kwam bij Abbeville moest het archief achtergelaten worden. Het is door de militaire commandant naar Limoges gebracht. Daar is het door de griffiers van de Kamer en de Senaat in bewaring genomen en later terug naar het parlement gebracht. Commandant Temmerman is voor deze actie na de oorlog onderscheiden.

Bij zijn terugkeer in het bezette België wenst de griffier zijn ambt terug op te nemen. Bij besluit van de secretarissen-generaal is intussen echter een commissie opgericht die ermee belast is de Duitse overheid advies te verlenen over ambtenaren die, naar aanleiding van de invasie, "een Belgisch bestuur in het buitenland hebben

¹⁰⁴ AKV, Griffie, notulen Bureau, 10 & 11 mei 1940.

gevolgd of vervoegd, of het Belgisch grondgebied om welke reden ook hebben verlaten"¹⁰⁵. De griffier wordt opgeroepen om voor deze commissie te verschijnen, al betwist hij haar bevoegdheid. Volgens hem kan een door de uitvoerende macht aangewezen commissie namelijk onmogelijk oordelen over een ambtenaar van de wetgevende macht. Later laat hij, onder druk, zijn bezwaar vallen en verschijnt hij toch voor de commissie.

Men verwijt Pauwels, aldus de Rexistische pers dat hij als griffier de befaamde resolutie van Limoges¹⁰⁶ zou ondertekend hebben¹⁰⁷. In een omstandige nota wederlegt de griffier dit.

De commissie stelt in haar advies aan de Duitse overheid voor om de griffier zijn ambt opnieuw te laten opnemen. De Duitse overheid volgt dit advies evenwel niet en verbiedt de griffier formeel het Paleis der Natie te betreden. Eerst na de oorlog zal Vital Pauwels zijn ambt weer opnemen.

6. De veiligheid van het Paleis der Natie

Tot diep in de twintigste eeuw besteedt het parlement erg weinig aandacht aan zijn beveiliging. De neutrale zone die door de stad Brussel was ingesteld leek de parlementsleden genoeg garanties te bieden tegen manifestanten.

Griffier Vital Pauwels wijst in 1936 op de gebrekkige veiligheidsvoorschriften. Zo worden er bijvoorbeeld geen brandoefeningen gehouden en zijn nooduitgangen versperd door allerhande meubels of - erger nog - afgesloten. De griffier verwijst onder meer naar een in noodgevallen te gebruiken deur van de plenaire vergaderzaal en stelt: "la clef de la porte qui ferme ce passage du côté du Sénat est enfermée dans le placard (...) lui-même fermé et dont la clef est entre les mains d'un huissier présidentiel. En cas de danger, il sera bien difficile à l'un des détenteurs de la bonne clef de venir ouvrir rapidement." In de publiekstribunes zijn de nooduitgangen niet aangegeven. Er is ook geen noodverlichting in het gebouw. De griffier maakt melding van een aantal stroomonderbrekingen die tot gevolg hadden dat in volslagen duisternis in allerijl naar kaarsen moest worden gezocht om de plenaire vergadering te kunnen verder zetten

¹⁰⁵ Zie art. 1 van het besluit van 13 juli 1940 "tot regeling van de voorwaarden in dewelke zekere ambtenaren-generaal van de Staat de functie zullen hernemen die zij opgehouden hebben in België waar te nemen". De Commissie wordt voorgezeten door een raadsheer van het Hof van Cassatie, P. Wouters.

¹⁰⁶ Op 31 mei 1940 heeft zoals bekend een bijeenkomst plaats van parlementsleden onder voorzitterschap van de parlementsvoorzitters, waar een resolutie wordt aangenomen tegen de capitulatie van de Koning en waar de parlementsleden zich solidair verklaren met de houding van de regering.

¹⁰⁷ *Le Pays Réel*, 14 november 1940 en 29 juni 1941.

De beveiliging tegen bedreigingen van buitenaf (gewelddadige betogingen, aanslagen...) wordt aanvankelijk evenzeer veronachtzaamd. Uit een nota van 1958 blijkt bijvoorbeeld dat buitenstaanders nog steeds ongehinderd doorheen het Paleis der Natie kunnen lopen, tussen de Wetstraat en de Leuvenseweg. Het Bureau had nochtans al in 1892 over dit thema vergaderd en in 1893 besloten: "Les locaux du Palais de la Nation sont exclusivement réservés aux Membres de la Législature. Les personnes qui désirent s'entretenir avec des Membres de la Chambre seront admises individuellement aux parloirs"¹⁰⁸. Op 25 februari 1902 neemt het Bureau daarom een eerste belangrijke beslissing inzake de veiligheid van het Paleis der Natie: het stelt dat het wenselijk is de bewaking van het parlamentsgebouw voortaan toe te vertrouwen aan een vast in plaats van een wisselend militair korps. Aan het hoofd van deze militairen komt een nu een "militaire commandant van het Paleis der Natie". Deze wordt aangewezen door de minister van Landsverdediging, maar ontvangt zijn orders van de voorzitters van Kamer en Senaat. Het is overigens gebruikelijk dat de minister overleg pleegt met de beide voorzitters over de benoeming van de commandant. Sinds 1930 is de situatie van deze officier wettelijk geregeld¹⁰⁹.

Een eerste belangrijk incident doet zich in 1920 voor. Een groot aantal oud-strijders uit de Eerste Wereldoorlog dringt tijdens de vergadering het halffrond binnen. Als reactie hierop wordt een rijkswachtpost geopend in de buurt van het parlement en worden hekken geplaatst aan de ingangen van het Paleis der Natie¹¹⁰.

Het duurt evenwel tot in de tumultueuze jaren '30 alvorens de kameroverheden zich echt bewust worden van de mogelijke veiligheidsrisico's. Op 8 juli 1936 stelt het Bureau, op initiatief van voorzitter Huysmans, naar aanleiding van een aantal incidenten, strengere regels vast inzake de toegang tot de lokalen van de Kamer.

In de jaren '50, de woelige periode van de koningskwestie en de schoolstrijd, dringen nieuwe maatregelen zich op. In 1950 gooit een Leopold-gezinde officier, majoor de Looz-Corswarem tijdens een vergadering van de verenigde kamers een rookbom in het halffrond van de Senaat. De militaire commandant maakt in die periode tevens gewag van andere aanslagen die volgens de Staatsveiligheid zouden zijn beraamd, onder meer tegen P. H. Spaak, en hij wijst op de ontoereikende veiligheidsmaatregelen¹¹¹. In dezelfde periode worden ook vaak communautair getinte manifestaties georganiseerd zoals bijvoorbeeld door de Leuvense studenten in 1953. Een en ander leidt ertoe dat in 1954 een wet wordt goedgekeurd die de voorzitters van Kamer en Senaat de bevoegdheid verleent de vervolging te vragen van onbevoegden die

¹⁰⁸ AKV, Griffie, notulen Bureau, 24 april 1892 en 14 maart 1893.

¹⁰⁹ Wet van 27 juni 1930 op de stand en de bevordering van de militaire commandant van het Paleis der Natie. Vanaf 1951 heeft deze officier de graad van generaal-majoor, in plaats van kolonel (zie wet van 9 juli 1951).

¹¹⁰ AKV, Griffie, notulen Bureau, 30 juli 1920.

¹¹¹ AKV, Griffie, Precedenten: Commandant Militaire: Nota van generaal Temmerman van 10 juni 1953.

het parlement hebben betreden¹¹². Deze wet stelt rond het parlement eveneens een "neutrale zone" in, waar een betogings- en samenscholingsverbod geldt.

In de jaren '60 en '70 dient het parlamentsgebouw vooral te worden beschermd tegen - al dan niet ludieke - politieke acties. Denken we o. a. aan de betogingen tegen de mijnsluitingen in de jaren '60, pacifistische betogingen tegen de NAVO in 1966 en de boerenbetogingen tegen de EEG in de jaren '70. Een klassiek actiemiddel bij protestacties is het zich vastketenen aan de hekken rond het parlamentsgebouw (bv. TAK in 1975). Er wordt ook vaak melding gemaakt van individuele actievoerders die in het parlamentsgebouw of in de tribunes de orde verstoren (door bijvoorbeeld pamfletten in de plenaire vergaderzaal te werpen...). Op 7 juli 1972 hijsen Vlaams-nationalisten de Vlaamse leeuwenvlag aan de gevel van het parlement. Op 25 februari 1972 brengt Jean-Marie Happart naar aanleiding van een boerenmanifestatie zelfs een stier binnen in het halfrond van de Senaat.

Naar aanleiding van laatstgenoemde actie doet de commandant van het Paleis der Natie een aantal sterk militair getinte suggesties aan de kameroverheden: hij vraagt bijvoorbeeld de bodes wapenstokken te geven tegen betogers, en stelt de installatie van een waterkanon voor om betogingen uiteen te drijven... Kenschetsend is de oneliner waarmee hij de naar zijn mening gepaste houding tegenover journalisten aangeeft: "en cas de danger, l'action prime l'information"¹¹³.

Het duurt evenwel tot de jaren '80 vooraleer de veiligheidsmaatregelen echt worden verscherpt. In die periode wordt de sfeer grimmiger. De terroristische beweging *Cellules communistes combattantes* (CCC) pleegt een aantal aanslagen in 1984 en 1985. Bovendien vindt tussen 1982 en 1985 de gewelddadige overvallenreeks van de zogenaamde "Bende van Nijvel" plaats. Het Bureau van de Kamer wacht echter niet op die aanslagen want reeds in 1981 treft het strengere veiligheidsmaatregelen en legt het de grondvesten van het huidige veiligheidssysteem¹¹⁴. Er worden metaaldetectoren geplaatst aan de ingangen, de hekken worden voortaan elektrisch gesloten, en alle personeelsleden moeten verplicht een badge bij zich hebben. Er wordt tevens een aanvang gemaakt met de installatie van veiligheidscamera's. Bovendien geeft het Bureau opdracht tot een studie over de oprichting van een interne veiligheidsdienst voor Kamer en Senaat, ter vervanging van de bestaande, veeleer symbolische controle door de bodes¹¹⁵.

¹¹² Wet van 2 maart 1954 tot voorkoming en beteugeling der aanslagen op de vrije uitoefening van de door de Grondwet ingestelde soevereine machten.

¹¹³ AKV, Griffie, Precedenten: Commandant Militaire: Nota generaal Gerits van 7 februari 1972.

¹¹⁴ AKV, Griffie, notulen Bureau, 3 september 1981.

¹¹⁵ De huidige veiligheidsdienst is gemeenschappelijk voor Kamer en Senaat.